

A MAGYAR SZEMLE KINCSESTÁRA

EURÓPAI KÜLPOLITIKA

ÍRTA
GRATZ GUSZTÁV
v. b. t. t., v. külügyminiszter

BUDAPEST, 1929
KIADJA A MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Alapfogalmak	3
Nagybritannia	9
Franciaország	29
Olaszország.....	38
Németország	45
A kisantant.....	61
Ausztria.....	64
Oroszország	68
Északkeleti Európa	75
A Balkán-félsziget	78
Befejezés.....	79

A Magyar Szemle Társaság tulajdonában lévő „Old
Kenntonian Style“ anyadúccokkal szedte és nyomta a
Fővárosi Nyomda Részvénytársaság

EURÓPAI KÜLPOLITIKA

ALAPFOGALMAK

Miként az egyes embereknek, úgy az egyes államoknak és nemzeteknek is külön-külön céljaik vannak. Mindegyik igyekszik megóvni a maga létét ellenséges támadásokkal szemben. Igyekszik megóvni saját elhatározásainak függetlenségét és megakadályozni azt, hogy saját ügyeibe mások elhatározóan beleszóljanak. Igyekszik polgárainak minél nagyobb részt juttatni a földi javakból, ami viszont szükségessé teszi, hogy az egyes államok minél nagyobb súlyra tegyenek szert a népek családjában. Az egyes államok ilyen érdekei azonban gyakran összeütköznek más államok érdekeivel. Ez történik például, ha valamely állam a maga terjeszkedési és megerősödési vágyát csak más államok letiprásával vagy megcsonkításával érheti el, vagy ha két különböző állam egy és ugyanannak a területnek birtokát tartja saját biztonsága vagy függetlensége szempontjából elkerülhetetlenül szükségesnek. Viszont éppen oly gyakori az az eset is, amikor különböző államok saját érdekei teljesen párhuzamosak egymással. Ez történik például akkor, amikor két különböző állam létét vagy függetlenségét egy és ugyanazon harmadik állam fenyegeti, vagy amikor két vagy több állam megerősödése csakis egy és ugyanazon harmadik állam hátrányára látszik lehetségesnek. Két adott állam, között

majdnem mindig egymás mellett állnak fenn *egyező és ellentétes* érdekek, amelyek közül a viszonyok változásához képest felváltva dominálhatnak egyszer az egyezők, máskor az ellentétesek. Ezek az érdekközösségek és érdekösszeütközések egészben véve rendkívül szövevényes hálózatot adnak, amelyben eligazodni annál nehezebb, minthogy ez érdekhálózatnak alkat-elemei folytonos változásoknak vannak alávetve. Az a politikai tevékenység, amely arra irányul, hogy az egyes nemzetek ebben az állandó érdekharcban a maguk létét, függetlenségét és jólétét biztosítsák és lehetőleg meg is erősítsék, alkotja az illető nemzetek külpolitikájának tartalmát. Ez a tevékenység rendszerint igyekszik a más nemzetekkel való viszonylatokban fennálló érdekközösséget kihasználni a más nemzetekkel szemben fennálló érdekellentétek veszélyeinek elhárítására.

A külpolitikai kérdések megítélésénél mindenekelőtt szükség van azoknak az érdekszálaknak lehetőleg pontos ismeretére, amelyek a különböző államok között akár pozitív, akár negatív irányban fennállanak. Ismerni kell azokat a hajtó erőket, amelyek az egyes nemzetek külpolitikáját döntően meghatározzák. Ezek a hajtóerők lehetnek tisztán külpolitikaiak, azaz olyanok, amelyek a nemzetek egymásközti életében felmerülő szempontokból indulnak ki. Lehetnek azonban belpolitikai természetűek is, mert pl. egy uralmon lévő kormánynak olyan új kormány által való felváltása, amelynek külpolitikai tekintetben más meggyőződései vannak, igen erősen módosíthatja az illető államnak külpolitikai tevékenységét. De éppen úgy lehetnek a külpolitika hajtóerői gazdasági természetűek is, pl. akkor, ha a nemzet túlságos megszorodása folytán valamely állam határai szűkekké válnak számára, vagy ha valamely külföldi ország kereskedelmi versenye ve-

szélyezteteti polgárságának megszokott jólétét. Minél jobban ismerjük más nemzetek politikájának eme hajtóerőit, annál jobban leszünk képesek az egyes külpolitikai kérdések helyes megítélésére. De ezek az ismeretek egymagukban még nem elégségesek. Szükség van arra is, hogy az egyes érdekek közötti összefüggéseket tisztán lássuk, megfelelően értékeljük és helyes távlatban szemléljük. Tudnunk kell megkülönböztetni a fontos szempontokat a kevésbé fontosaktól, ha pedig a viszonyokban változás állna be, ami mindennapos dolog, képeseknek kell lennünk ítéletünk gyors módosítására. A külpolitika tehát igen nagy követelményeket támaszt a vele foglalkozóknak egyfelől ismereteivel, másfelől ítélőképességükkel és gyors alkalmazkodási képességükkel szemben. Már a hajtóerőknek teljes ismerete is lehetetlen. Még nehezebb azoknak a változásoknak rögtön felismerése, amelyek ezekben az erőkben beállhatnak, — különösen a kívülállók részére, akik az ilyen változások megfigyelésére kiküldött követek jelentéseit nem ismerik. Az egyes erők értékelésénél még a tapasztalt és kellően értesült államférfiú is könnyen követhet el számítási hibákat. És különösen nehéz a nemzet saját politikájának a megváltozott körülményekhez való gyors hozzáidomítása.

A külpolitika nem tudomány, hanem művészet, amelyet könyvekből elsajátítani nem lehet. Bizonyos ösztön, intuíció kell hozzá, mint minden művészethez, azontúl pedig tapasztalat és ismeret. Amint senki nem lehet könyvtanulmányok alapján szobrászá, vagy festővé, ha tehetséggel nincsen megáldva, míg akkor, ha ilyen tehetsége van, tanulmányok nélkül is mutatkozik benne az isteni szikra, — amelynek kifejlesztéséhez azonban mindig rengeteg akaraterő és szorgalom szükséges, — úgy a külpolitikában is olyan művészettel állunk szemben, amelyre születni kell, hogy valaki

produktív tevékenységet folytasson és mesternek bizonyuljon benne. Ha azonban a produktív külpolitikai tevékenységhez való tehetség a sors ritka adománya, a külpolitikai tevékenység szemlélete s elbírálása mindenki részére nyitva áll, sőt korunk demokratikus alkotmányai alapján mindenkinek kötelessége is. Ez a bíráló tevékenység pedig szükségessé teszi a külpolitika elemeivel való minél bővebb és minél alaposabb foglalkozást.

A külpolitika elbírálásához szükséges anyagot összegyűjthetjük az egyes nemzetek történetének megfigyeléséből, szerződéseik boncolásából, államférfiaik és publicistáik nyilatkozatából és egyes olyan tényekből, amelyek világot vetnek a nemzet külpolitikai céljaira. Az így adódó anyag elbírálásánál állandóan négy különböző szempontot kell egymástól megkülönböztetnünk:

1. Azt az állandó *tendenciát*, amely valamely nemzet külpolitikájában mutatkozik. Ezt az állandó tendenciát rendszerint az illető nemzet történetéből ismerhetjük meg. Ha azt látjuk, hogy valamely irány huzamos időn, évtizedeken, sőt évszázadokon keresztül állandóan kifejezésre jut két állam egymáshoz való viszonyában, függetlenül az illető országokban esetleg lejátszódott belső átalakulásoktól, — akkor kétségtelenül ily állandó tendenciával állunk szemben. Ilyen tendencia pl. Oroszországnak törekvése Konstantinápoly birtokának megszerzésére, amely esetleg Nagy Péter, de mindenesetre Katalin cárnő uralkodása óta állandóan az orosz politika egyik főcélja volt, s amelynek eléréseért számos háborút folytatott eredménytelenül. Az ilyen állandó tendenciák közé tartozik az európai politikában a Franciaország és Németország között fennálló versengés is. Ez állandó tendenciák elbírálásánál azonban óvatosság szükséges, mert megesik, hogy egyes

nemzetek ily állandóknak hitt tendenciákat is elejtenek átmenetileg vagy állandóan. Így pl. az angol politikát közel egy évszázadon keresztül az Oroszországgal szemben fennállt antagonizmus jellemezte, amely abban találta indokát, hogy Anglia ázsiai birtokait az orosz birodalom terjeszkedő törekvései állandóan veszélyeztették. Mégis a világháborút megelőző időben bekövetkezett az a fordulat, amely Angliát és Oroszországot egy és ugyanazon táborba terelte. A világháború előtti német diplomáciának egyik legvégzetesebb tévedése volt az a hit, hogy az angol-orosz ellentét sohasem lesz áthidalható, amiért ezt az ellentétet azon tendenciák egyikének tartotta, amelyek teljesen átmennek a nemzetek vérébe, úgy hogy az eltérés tőlük lehetetlen.

2. Az állandó tendenciával nem mindig azonos ennek a tendenciának külső *megjelenési formája*. A nemzetek gyakran álcázzák külpolitikai törekvéseiket és különböző tetszetős jelszavakba burkolják azokat. Oroszországnak Konstantinápoly meghódítására irányuló törekvése felváltva jelentkezett a régi bizánci impérium helyreállításának, majd a Balkán-félsziget keresztény lakói megvédésének, végül a szláv testvérek felszabadításának jelszava alatt. Ha ma a francia politika a békeszerződések érintetlen fennmaradásáról vagy a biztonság kérdéséről beszél, e jelszavak mögött tulajdonképpen csakis a régi francia-német rivalitás szempontjai rejtőznek. Az ilyen esetekben nem szabad magunkat félrevezettetnünk a jelszavaktól, hanem ki kell hámoznunk belőlük azt, aminek leplezését szolgálják.

3. Külön megfigyelés tárgyává kell tenni azt a *politikai konstellációt*, amely a különböző politikai tendenciáknak összjátékszásából keletkezik. Ez a külpolitikának folyton változó eleme és azért mindenkori helyes áttekintése különösen nehéz. Ha a külpolitikát,

egy gyakran használt hasonlaltal élve, a sakkjátékhoz hasonlítjuk, akkor az állandó tendencia jelenti azokat a szabályokat, amelyek az egyes ábrák mozgását meghatározzák, a konstelláció pedig jelenti az összes ábrának a sakktáblán egy bizonyos adott időpontban való elhelyezkedését. Csakhogy a sakktáblán tudjuk, hogy a fehér és a fekete ábrák mindig egymás ellen játszanak, míg a külpolitikai sakktáblán igen könnyen válhatnak barátokból ellenségek és viszont.

4. Végül meg kell különböztetnünk a külpolitika alapelemei vizsgálatánál a konkrét politikai *akciót*, amely az iménti hasonlaltal élve megfelel annak a húzásnak, amelyet a sakkjátékos a siker érdekében egy adott konstellációban tesz. Ezek az akciók módosítják rendszerint, de nem szükségképpen a politikai konstellációt és idézik elő benne a változásokat.

Figyelemmel kell még lennünk arra is, hogy a mai korban két különböző irány küzd egymással a világpolitikában. Ama hatalmi törekvések mellett, amelyek arra irányulnak, hogy az egyes nemzetek a más nemzetekkel fennálló érdekközösségek érvényesítésével, ismét mások között fennálló érdekellentétek kihasználásával saját helyzetüket megerősítsék, kialakult egy másik irány, amely azt tűzte ki céljául, hogy *a nemzetei* közötti *szolidaritás* kiépítésével a nemzetek között felmerülő érdekközösségeknek az igazság elve alapján való békés elintézését tegye lehetővé. Ezeknek a törekvéseknek középpontjában a Népszövetség és a nemzetközi választott bírósági intézmények, valamint egyes, a nemzetközi érdekellentéteknek békéltető eljárás útján való békés elintézését megkövetelő szerződések (locarnói szerződés, Kellogg-paktum) állanak. De kétségtelen, hogy a külpolitikának ez újabb iránya még nem ment át olyan mértékben a köztudatba, hogy ma már uralkodónak tekinthessük, sőt igen sok esetben

ezeket az új intézményeket a régi hatalmi politikának sikerült a maga szolgálatába hajtania.

Ha ezek után körül akarjuk határolni azokat a kérdéseket, amelyekkel ez a könyvecske foglalkozik, úgy tárgya elsősorban azoknak a tendenciáknak ismeretése, amelyek a mai európai nemzetközi politikában és különösen a nagyhatalmak politikájában érvényesülnek és másodsorban azoknak a konstellációknak boncolása, amelyek a világháborút befejező békekötések óta az európai politikában mutatkoznak, habár ezek lehetnek többé-kevésbé múlt jelentőségűek is. A külpolitika gazdasági rugóival e könyvecske csak általánosságban foglalkozik, mert ezek ismertetése csupán külön tanulmány keretében volna lehetséges. Éppen úgy külön tanulmány tárgya lesz a magyar külpolitika alapjainak ismertetése is.

NAGYBRITANNIA

Nagybritannia külpolitikájára a legerősebb hatással ennek a nagy imperiumnak sajátos geográfiai konstrukciója van. Anglia, mint anyaország, közép-pontja egy minden földrészen elszórt, összesen több mint 40 millió négyzetkilométer kiterjedésű és közel 500,000.000 lelket számláló imperiumnak, amelynek egyes tagjai az állami önállóság legkülönbözőbb fokán állanak. E területnek nincsen egységes szervezete. Anglia viszonya az egyes hozzátartozó domíniumok, gyarmatok, védterületek és érdekszférákhoz igen különböző elbírálás alá esik és éppen úgy más-más ezeknek az egyes területeknek belső alkotmánya is. Az át-

tekintést ezenkívül az a körülmény is nehezíti, hogy ennek a nagy impériumnak belső szerkezete átalakulóban van. A jelenlegi szerkezet főleg az 1926 november 19-től november 23-ig Londonban megtartott brit búródalmi értekezlet által egyhangúlag elfogadott 1926 november 19-iki jelentésben van lefektetve.¹

Ezeknek a távoleső területeknek megtartása és az őket Angliával összekötő utak zavartalan használhatóságának biztosítása érdekében szükséges az *angol tengeri uralom fenntartása*. Ha ez megdőlné, ha ellenséges hatalmak hosszabb időn keresztül elvághatnák Angliának a tengerentúli területekkel való közvetlen kapcsolatát, úgy ezeknek a területeknek egy része könnyen elveszhetne Angliára nézve. A tengeri túlsúly megtartása ezért az angol politika legfontosabb alaptendenciája. Az a körülmény, hogy a világháború előtti Németország 1900. évi flottaépítési programjában, valamint az 1906. és 1912. évi flottanovellákban tengeri haderejét jelentékenyen növelte, főoka volt annak, hogy az angol külpolitika a jelen század első évtizedében Németország ellen fordult. Azok a tárgyalások, amelyek ebben a kérdésben Anglia és Németország közt folytak, egy memorandum alapján' indultak meg, amely nyíltan alaptételnek jelenti ki: „Nagybritannia tengeri felsőbbségének elismerése lényeges Angliára nézve. Angliának ezt a tendenciáját tengeri hatalmának megőrzésére Darcy francia publicista jellemzi találóan: „Minden idegen lobogó —

¹ Szó szerint közölve az Europäische Gespräche 1927 januári számában V. ö. Neuling: Die Stellung der drei grossen Dominien im Britischen Reich nach dem Kriege, Berlin, Walter de Gruyter, 1927. — Lundborg: Die gegenwärtigen Staatenverbindungen, Berlin, Puttkammer u. Mühlbrecht, 1921. — Mock: Die Umbildung des britischen Kolonialreiches zur freien Staatengemeinschaft, Duderstadt, Alois Mecke.

mondja — a brittek számára ellenséges lobogó volt. Sohasem haboztak azt megtámadni azon a napon, amikor versenye kényelmetlenné vált részükre. Minden eszköz alkalmas volt nekik tengeri uralmuk biztosítására. Egyszer hirtelenül háborúhoz nyúltak, másszor Európát gyújtották fel és egyenetlenséget szítottak annak népei között, ismét máskor távolról szemlélték versenytársaik gyengülését és kellő időpontban beavatkoztak a saját maguk által felidézett megrázkódtatások gyümölcseinek leszedésére.” Eleinte Anglia azt tűzte ki célul maga elé, hogy flottája mindig egyenlően erős legyen a két utána következő legerősebb flottával rendelkező állam tengeri haderejével (two-power standard), később, 1913-ban, olyforma megállapodás jegyzesedett ki, amely szerint Anglia és Németország tengeri hadereje úgy aránylanék egymáshoz, mint 16: 10. A háború befejezése óta Anglia törekvése tengeri hatalmának megtartására főleg azokban a tárgyalásokban volt és van közvetlenül érintve, amelyek a flottaelszerelés kérdésében részben Washingtonban (a tengeri fegyverkezések korlátozása tárgyában tartott 1921. évi értekezleten) és a genfi népszövetségnek a leszerelés előkészítésére kiküldött bizottságában folytak. Nagybritannia ezeken a tárgyalásokon különösen a kisebb hajótípusok dolgában nem akar korlátozást elfogadni, mert ezeket a típusokat, tekintettel az összes tengereken szétszórt flottatámpontjaira, valamint arra, hogy háború esetében kereskedelmi hajóit könnyen tudja ágyúkkal ellátni, legjobban használhatja ki, ellenben beleegyeznek a nagyobb hadihajók építésének korlátozásába. A nagyobb hadihajók építésében azonban az Északamerikai Egyesült-Államok nem akarnak korlátozást elfogadni, mert nekik, tekintettel arra, hogy nem rendelkeznek elég flottatámponttal, a nagyobb akciós radiussal bíró hajókra kell súlytvetniök. Az angol-

német flottaversengés megszűntével ebben a kérdésben az angol-amerikai ellentét éleződik ki erősebben.

*

A brit birodalom politikáját a tengeri hatalom megtartásától függetlenül is erősen befolyásolja a törekvés a *birodalom egyes részeinek megtartására*. Ezeknek a részeknek összetartását biztosítja a közös nyelv és kultúra, az a biztonság, amelyet minden egyes résznek az angol flotta nyújt és az a gazdasági jólét, amelyet az Angliával való összeköttetésben élveznek. Van azonban egyes részekben belül az angol politikával szembenálló mozgalmak és tendenciák is, amelyek egyelőre az egyes részek belső önállóságának minél teljesebb kiépítésére való törekvésben nyilvánulnak meg. Több típust különböztethetünk meg a területek sorában. Legfontosabbak az ú. n. önkormányzatú domíniumok (selfgoverning dominions). Ilyen jelenleg hat van: Ausztrália, Canada, az Ir-Szabadállam, Újfundland, Ujzélant és Délafrika. Ezek maguk állapították meg alkotmányukat, maguk önállóan módosíthatják azt (Canada mindkét tekintetben kivétel), a parlamentjeik által belügyekre vonatkozólag hozott törvények teljesen jogérvényesek, határaik hozzájárulásuk nélkül nem módosíthatók, adó- és vám jövedelmeik felett szabadon rendelkezhetnek, a csakis őket illető ügyekben külföldi államokkal önálló szerződéseket köthetnek, saját érdekeik képviselőit idegen államoknál külön követeket tarthatnak, külön képvisellel bírnak a népszövetségben, külön hadihajókat építhetnek stb. De nem izenhetnek önállóan háborút, sem nem köthetnek önállóan békét. Amely állammal Britannia hadi állapotba kerül, azzal a domínium is eo ipso háborúban áll, de ez a háborúban való aktív részvételre nem feltétlenül kötelezi őket. A domíniumok mellett a brit birodalomhoz tartoznak felelős kormányal nem bíró gyarmatok

(colonies not possessing responsible government), dependenciák (amelyek valamely gyarmathoz vannak csatolva), protektorátusok és mandatum-területek (mandated territories, amelyeket a népszövetség bízott Angliára). India egészen külön elbírálás alá esik.

Az angol külpolitika szempontjából fontos vagy érzékeny pontok a következők:

INDIA. A legnagyobb, leggazdagabb és legnépesebb brit birtok. (Lakóinak száma 320,000.000.) Birtokát Anglia részére egy kereskedelmi magántársaság, a Keletindiai Társaság szerezte meg, amely 1600 december 30-án kizárólagos jogot nyert arra, hogy a Fokföldtől keletre kereskedelmet folytasson. Tőle 1773-ban ment át India Angliának birtokába. „Indiának az angolok által való meghódítása egészen egyedülálló teljesítmény. Egészen csekély katonai apparátussal néhány kiváló férfiú messzelátása, szívóssága és okos, skrupulusoktól ment politikája több mint 300,000.000 lelket vetett alá Anglia uralmának, hozzá még a Keletindiai Társaságnak, tehát magának Indiának pénzén, mialatt az angol állam évről-évre jelentékeny összegeket húzott a társaságtól, nem is számítva azt a hasznot, amelyet egyes angolok kaptak az Indiával való kereskedelemről”.¹ A múlt század nyolcvanas évei óta bizonyos nyugtalanság mutatkozik India lakosságában. A nemzeti *mozgalom* az 1885-ben Bombayban tartott „Nemzeti kongresszus”-ból indult ki, amely azóta az egész mozgalom szóvivője és hordozója lett, nagyobb politikai befolyásra azonban csak a jelen század elején tett szert India politikai életében. A nemzeti kongresszuson csakhamar két ellentétes áramlat mutatkozott. A mérsékeltek az önkormányzat fokozatos kiépítésére törekedtek, velük szemben az „extremisták” a teljes ön-

¹ Stimmel a Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie III. kötete 8. oldalon.

kormányzat azonnali megadását követelték, mindkettő azonban ezt az önkormányzatot a brit birodalmon belül képzelte el magának. Az 1906. évi kalkuttai nemzeti kongresszus a radikális szárny programját fogadta el, mire az angolok kénytelenek voltak a nemzeti mozgalomnak engedményeket tenni. Indiaiak ekkor bekerültek az indiai alkirály tanácsába és a törvényhozási tanácsba is. E reformok ellenére az extrémisták tovább is többségben maradtak. Néhány évig forradalmi terroraktusok váltakoznak kivételes kormányintézkedésekkel; ezek során a radikális áramlat gyengül és 1911-ben a két párt egyesül, még pedig ezúttal a mérsékelt szárny programja alapján. A világháborúban az indiaiak a helyzetet saját követeléseik előmozdítására használták ki. A kongresszuson kívül álló egyének által alkotott forradalmi szervezetek működése folytán Anglia helyzete Indiában egy ideig aggasztónak látszott. A nemzeti kongresszus ebben a helyzetben arra kényszerítette az angol kormányt, hogy ígéretet tegyen a kongresszus programjának (amelyet a mohamedánokat képviselő Moslem League is elfogadott) a háború után való azonnali megvalósítására. Ez a program parlamenti testületek létesítését kívánta a politikai, pénzügyi és törvényhozási teendők ellátására, még pedig olyan parlamenti testületek létesítését, amelyeknek többsége választott tagokból állana. A világháború után az indiai lakosság megduzzadt önérzete keveselte azokat a reformokat, amelyekre az angol kormány hajlandóságot mutatott és amelyek 1921-ben az ú. n. Montagu—Chelmsford-féle reform keretében életbe is léptek. Az indiai lakosság egy nagy része Gandhi vezetése alatt azt a jelszót követte, hogy az angolokkal való együttműködést minden téren meg kell tagadni. Ennek az áramlatnak képviselői a parlamenti testületek működésében

sem vettek részt. Azok az elemek, amelyek a teljes passzivitást nem helyeselték, több pártra szakadtak.

Ezek közül legfontosabb az indiai nemzeti párt, mint angolbarát kormánypárt és a függetlenségi párt (swaraj-párt), mint ellenzék.

Az *angol álláspontot* az indiai függetlenségi mozgalommal szemben Lord Chelmsford 1920-ban a következőleg fejtette ki: Anglia politikája oda irányul, hogy az indiaiak növekedő mértékben vehessenek részt országuk közigazgatásában és hogy idővel a domíniumok mintájára felelős kormányt kapjanak az imperiumon belül, ez azonban nem történhetik egy csapásra, hanem fokozatosan és az angol kormány az indiai nép érdekében önmagának tartja fenn az időpontok és módszerek megválasztását. Tekintettel arra, hogy a Montagu—Chelmsford-féle reform, mely 1919 december 23-án tíz évre lépett életbe, nemsokára megszűnik, az angol parlament elhatározta, hogy saját tagjaiból bizottságot küld ki Indiába, hogy ez a helyszínen vizsgálja meg, „vájjon kívánatos-e és ha igen, milyen mértévőén, a felelős önkormányzat elvének felállítása és annak jelenleg fennálló mértékhez képest való tágitása vagy szűkítése”. A bizottság vezetője Sir John Simon, aki kiváló jogász és az angol alsóház jelenlegi liberális ellenzékének tagja. Az indiai törvényhozó testület arra való tekintettel, hogy a bizottságnak nincsenek indiai tagjai, 68 szóval 62 ellen (az utóbbiak között sok kinevezett tag szavazatával) kimondotta a bizottság bojkottálását és azt 1928 február 3-án, amikor Sir John Simon indiai területre lépett, meg is kezdte. A bojkott azonban nem sikerült teljesen. India háromszázhuszmilliónyi lakosságában elég sok társadalmi réteg és csoport van, amely a bizottsággal való közreműködésre hajlandóságot mutatott. Mikor Sir John Simon 1928 október elején másodszor érkezett

meg Indiába, úgy a központi törvényhozó testület, mint az egyes tartományok törvényhozásai kivétel nélkül kiküldték bizottságaikat oly célból, hogy az angol * parlamenti bizottsággal, amely őket erre felhívta, érintkezésbe és tárgyalásokra lépjenek.

India zavartalan birtolásána\ biztosítása az angol külpolitikának egyik legfontosabb célja. Ez magyarázza meg azt a nagy fontosságot, amelyet az angol kormány Egyiptom és a szuezi csatorna uralmának mindig tulajdonított. Indiával kapcsolatos az a bizalmatlanság is, amely Anglia és Oroszország között évtizedeken keresztül fennállt, kivált mióta Oroszország Középázsia-ban mind délebbre terjesztette ki a maga hatalmának körét. Perzsiában, Afganisztánban, Tibetben állandóan orosz és angol befolyások küzdtek és küzdenek egymással és ennek a vetélkedésnek háttérében India rejtőzik. A pánázsiai gondolat, amely az idegen gyarmathatalmak igájának letörésére irányul, szintén belejátszik az indiai kérdésbe. Végül pedig Anglia törekvése a Földközi-tenger uralmának megtartására elsősorban arra a megfontolásra vezethető vissza, hogy a legrövidebb út Angliából Indiába ezen a tengeren vezet keresztül.

EGYIPTOM. Ma önálló ország, amely már nincsen brit uralom alatt, de az angol kormány erős befolyást gyakorol ma is belső ügyeire. 1914-ig formailag a török szultán fennhatósága alá tartozó monarchia volt, de már 1882 óta angol csapatok tartották megszállva és a döntő befolyást az angol kormány képviselője gyakorolta. 1904-ig Anglia és Franciaország között Egyiptomot illetőleg bizonyos rivalitás állt fenn, ekkor azonban az április 8-iki egyezményben Franciaország Marokkóra nézve kapott engedmények fejében és Anglia ama nyilatkozatának tudomásvétele után, hogy az Egyiptomban fennálló politikai állapotot nem szándé-

kozik megváltoztatni, kijelentette, hogy nem fogja többé gátolni Angliának Egyiptomra vonatkozó akcióját. 1914 decemberében, miután Törökország a közép-hatalmakhoz csatlakozott, az angol kormány Egyiptomot brit protektorátusnak nyilvánította. 1922 február 28-án azonban Anglia proklamáció útján befejezettnek jelentette ki a protektorátust és független szuverén államnak deklarálta Egyiptomot, ám mégis azzal a korlátozással, hogy kizárólag Angliának tartja fenn 1. a közlekedés biztonságára vonatkozó intézkedéseket, 2. Egyiptom megvédését külföldi támadások vagy beavatkozások ellen, 3. a külföldi érdekek és a kisebbségek védelmét és 4. Szudán területét. (Szudán a nyolcvanas évek elején elveszett Egyiptomra nézve, de 1897—98-ban az angolok visszaszerezték és azóta az 1899. évi Szudán-megegyezés értelmében angol-egyiptomi kondominium volt, amelynek területét az angolok nagy áldozatokkal alkalmassá tették pamuttermelésre.)

Anglia pozícióját Egyiptomban a megindult függetlenségi *mozgalom* fenyegeti. A mozgalom hordozója a Wafd-párt (nemzeti delegáció), amelyet az 1927 augusztus 23-án elhunyt Zaghulul pasa alapított. A pártban Egyiptom összes társadalmi rétegei képviselve vannak: a nagybirtokosok éppen úgy, mint a fellachok és a munkások. Célja Egyiptom teljes nemzeti függetlenségének biztosítása lehetőleg békés eszközökkel. Hajlandó ugyan a brit birodalommal megegyezésre lépni, de feltétlenül követeli a brit csapatoknak eltávozását és Egyiptomnak a Szudán feletti fennhatóságának elismerését. Ettől a párttól jobbra áll a szabadelvű alkotmányos párt, amely az Angliával való kiegyezés szószólója, viszont tőle balra áll a Watani-párt (nacionalista párt), amely az angol csapatoktól való megszállásnak beszüntetése előtt semmi-

féle tárgyalást Angliával nem tart megengedhetőnek. Az 1924. évi választásokon a Wafd-párt 1/6 szavazatot nyert, amellyel 21 szabadelvű, 2 nacionalista és 15 független szavazat állt. Zaghul pasa került kormányra, aki megegyezést törekedett létrehozni Londonban a MacDonald-kormányral, de ez a Szudánra vonatkozó kívánságok miatt nem sikerült. 1924 novemberében egyiptomi nacionalisták meggyilkolták Lee Stack tábornokot, az angol csapatok parancsnokát, mire az angolok Szudán területéről eltávolították az egyiptomi csapatokat és az egész területet maguk szállták meg. Zaghul pasát a király az angolok kívánságára elbocsátotta, de Zaghul utódja, a szabadelvű alkotmánypártra támaszkodó Ziwar pasa, nem tudott az új választásokon többséget teremteni. Az új parlamentet azonnal feloszlatták, de az 1926 májusában megejtett új választások ismét csak a Zaghul-párt győzelmével végződtek. Zaghul pasa a kamara elnöke lett, de a kormány többsége is az ő híveiből került ki. Ez idő alatt folytatódtak a súrlódások Angliával, úgy hogy egy ízben angol hadihajókat vonultattak fel Alexandriában, de folytatódtak a kísérletek az angol-egyiptomi kiegyezés létrehozatalára is.

Az *angol álláspontot* MacDonald miniszterelnök 1924-ben a következőleg formulázta: A brit birodalom közlekedési útjainak biztonsága Egyiptomban életérdeke Nagybritanniának és az a feltétlen biztosság, hogy a szuezi csatorna háborúban és békében nyitva marad az angol hajók számára, az egész brit birodalom defenzív stratégiájának alapja. Nincsen olyan brit kormány, amely lemondhatna, — akár egy szövetséges hatalommal szemben is, — a brit közlekedési utak egy ily életbevágóan fontos szakaszának megvédéséről.

Az 1927. évben Sarwat pasa egyiptomi miniszterelnök és Sir Austen Chamberlain angol külügy-

miniszter között befejeződtek a *kiegyezési tárgyalások* a következő alapon: Anglia és Egyiptom egymással términushoz nem kötött defenzív és offenzív szövetséget kötnek. Anglia támogatni fogja Egyiptom kérelmét a Népszövetségbe való felvétel iránt. Idegen hatalmakkal Egyiptom politikai szerződéseket csak Anglia előzetes hozzájárulásával köthet, gazdaságiakat enélkül is. Egyiptom tarthat a külföldön diplomáciai képviselőket, de ezek nem folytathatnak Anglia ellen irányuló politikát. Angliának egyiptomi képviselője nagyköveti rangot kap és kivételes állást fog elfoglalni az Egyiptomban székelő egyéb diplomáciai képviselők sorában. A brit csapatok egyelőre Egyiptomban maradnak. Ha a megszállás kérdéséről a legközelebbi tíz esztendőn belül nem jönne létre megegyezés Anglia és Egyiptom között, akkor azt a Népszövetség döntené el. Ha ennek döntése Egyiptom ellen szólna, a brit csapatok további öt évig Egyiptomban maradnak. Háború esetében még akkor is, ha Egyiptom abban nem venne részt, Anglia az összes egyiptomi forgalmi eszközöket használhatja. Anglia támogatja Egyiptomot a kapitulációk korszerű módosítására (nem eltörlésükre) irányuló törekvéseiben. Amíg ezeknek a törekvéseknek sorsa eldől, a rendőrség megtartja mostani alakját és megmaradnak a pénzügyminiszter, az igazságügyminiszter és a belügyminiszter mellé kirendelt brit tanácsadók funkciói is. Az idegenek védelme továbbra is Anglia feladata marad. Szudánban helyreállítják az 1899-es kondorainiumot.

Ezt a kiegyezést az egyiptomi parlament többsége 1928 márciusában elutasította. Álláspontját azzal indokolta, hogy a kiegyezés sérti Egyiptom szuverenitását. Az egyiptomi parlament többsége nem fogadhatja el azt a négy fenntartást, amellyel Anglia Egyiptom függetlenségét elismerte, mert ennek a füg-

getlenségnek alapja nem az 1922 február 22-iki deklaráció, hanem a nemzeteknek a függetlenségre való természetes joga. Egyiptom sohasem tartozott a brit imperiumhoz és nem is akar hozzá tartozni. Az a kiegyezés, mely Sarwat és Chamberlain között létrejött, olyan állapotot teremt a két ország között, mintha Egyiptom Angliának alá volna rendelve. Különösen elfogadhatatlan az angol katonai megszállás fenntartása.

A kiegyezés elutasítása folytán Sarwat pasa lemondott és helyét Nah as pasa, Zaghlul pasa utódja a Wafd-párt élén, foglalta el. Ekkor azonban Fuad király, ki az angolokkal való megegyezést keresi, már 1928 júliusában elmozdította. A kormány élére Mohamed Mahmud pasa (Wafd-párti disszidens) került, aki egy államcsíny útján a parlamentet egyelőre három esztendőre feloszlatta, a sajtószabadságot felfüggesztette és bejelentette a választójog reformját.

ARÁBIA. Ugyancsak az Indiába vezető út biztonságának szempontjából fontos Angliára nézve a Vörös-tenger keleti partján fekvő arab államokra gyakorolt befolyás is. Aden kivételével, amely régi angol birtok, a ma létező, alakilag független arab államok (Hedzsasz, Asir, Jemen a Vörös-tenger partján, Nedsd Arábia belsejében, El Hasa, Kuweit, Oman a perzsa öböl partján) a világháború és a török birodalom felbomlása után keletkeztek. Az angolok a Hasim-ház trónrajuttatásával erősítették meg a maguk befolyását.

A család feje, Husszein, Hedzsasz királya lett, két fia közül az egyik Transjordaniában, a másik Irakban lett király. Mikor Husszein igyekezett magát az angoloktól függetleníteni, elmozdították és helyét harmadik fia, Ali, foglalta el. Ezt azonban az Arábia belsejében élő wahabiták 1925-ben elkergették, Hedzsasz pedig Nedjd fejedelmének, Ibn Saud emírnek birtokába került, aki az angolokkal 1927 május 20-án megegyezést,

kötött, amelyben Hedzsasz függetlenségének elismerése és bizonyos pénzbeli támogatás fejében kötelezte magát arra, hogy az angol befolyás alatt álló többi területet megtámadni vagy nyugtalanítani nem fogja. Az egyes arab államok között állandó versengés folyik és ezt az angol politika igen jól kihasználja. Ezekben a versengésekben a legerősebben az az ellentét domborodik ki, amely egyfelől Ibn Saud és a wahabiták törzse, másfelől a Hasim-dinasztia és az alája tartozó népek között fennáll és amely állandó ellenségeskedésekre vezet közöttük.

TRANSJORDÁTiA. 1927 június 27-ike óta névleg független állam, de szintén angol befolyás alatt áll. Fontosságát az adja meg, hogy a Hedzsasz-vasút rajta vezet keresztül, úgyszintén az Egyiptom és Mezopotámia közötti légi összeköttetés.

PALESZTINÁNAK az angolokra nézve nagy katonai és kereskedelmi jelentősége van. A Palesztina területén fekvő Haifa kikötőt vasúttal akarják összekötni Bagdaddal, amely vasútnak Anglia szempontjából való nagy fontosságára még ki fogunk térni.

IRAK (Mezopotámia) birtoka Angliára nézve fontos, mert az ú. n. „Közelkelet” kellős közepén fekszik, biztosítja az Indiába vezető utat és igen fontos stratégiai pozíció úgy Arábiával és Perzsiával, mint Törökországgal és Oroszországgal szemben, ezenkívül értékes olajforrásai is vannak. Az angol politika mindig számolt azokkal a veszélyekkel, amelyek Indiát orosz részről fenyegethetnék. A háború előtt egy esetleges orosz támadás iránya Afganisztánon vagy Tibeten keresztül érhetne volna Indiát. Ennélfogva India északi határáig számos vasútvonalat építettek, amelyek lehetővé tették, hogy Anglia rövid idő alatt jelentékeny haderőt összpontosíthasson ezen a vidéken. Az oroszok viszont északról építettek vasútvonalakat Afganisztán

irányában. A háború után és a török birodalom felbomlásával megnyílt annak a lehetősége, hogy az oroszok a Kaukázusból Irakon keresztül támadják meg Indiát és tényleg orosz részről meglehetősen sűrű vasúti hálózatot építettek ki Irak irányában. Ennek a veszélynek ellensúlyozására szolgálna elsősorban a tervezett haifa—bagdadi vasút, amelynek segítségével az angol csapatok részére a Portsmouthtól Bagdadig számított szállítási időt hat hétről két hétre lehetne leszállítani. Irak ma az angol politikának egyik legfontosabb pozíciója. Angliához való viszonyát az 1927 december 14-én aláírt szerződés szabályozza, amely elismeri az ország függetlenségét, kilátást nyújt arra, hogy Irak 1932-től kezdve a Népszövetségbe belépessen, egyébként azonban teljesen biztosítja Anglia befolyását Irak politikájának vezetésére.

PERZSIA, amely Irak és India között ékelődik be, ugyanebből a szempontból fontos az angol politikára nézve. Perzsia teljesen független állam, amely 1925-ben detronizálta a régi Kadzsar-dinasztiát és Riza Kánt tette meg az utolsó törvényes sah utódjának. Az angolok egyideig a régi dinasztiát támogatták Riza kánnal szemben, mikor azonban ez megszilárdította hatalmát, közeledtek hozzá. Az orosz kommunistapárt Perzsiában szintén erős agitációt fejtett ki, de Riza kán feloszlatta. Perzsiának fontosságát külpolitikai szempontból különösen ez az angol-orosz rivalitás emeli. 1904-ben Oroszország és Anglia között szerződés jött létre, amely Perzsia északi részét az oroszok, déli részét az angolok érdekszférájává tette.

Az Oroszországnak ebben a szerződésben biztosított pozíció a világháború után nem volt változatlanul fenntartható, de Oroszország már 1921-ben meg-nem-támadási szerződést és kereskedelmi szerződést kötött Perzsiával, amely utóbbiban lemondott a kapitulációk-

ról is, Anglia csak 1928 május 10-én kötött 18 évre szóló kereskedelmi szerződést Perzsiával.

Az eddig említett területek az angol politikát közvetve vagy közvetlenül az India birtokának megtartásával kapcsolatban érdeklik, amely problémák az angol birodalomra nézve mindig elsőrangú fontosságúak voltak. A többi tengerentúli területek, amelyek Angliát jelentősebben érdeklik, a következőket kell kiemelni:

AUSZTRÁLIA hat teljes önkormányzatú állam szövetsége és külön angol dominium. A szövetséges parlament pártjait csak belső ellentétek választják el, az Angliához való viszony ezek között az ellentétek között nagyobb szerepet nem játszik. — Ugyanez áll *ÚJZÉLAND* domíniumára is. Mindaz, ami az Indiába vezető út zavartalan fenntartásának biztosítására szükséges, természetesen szükséges az Ausztráliával való összeköttetés fenntartására is.

A DÉLAFRIKAI UNIÓ politikai életében az Angliához való viszony kérdése némi szerepet játszik. Itt két párt áll egymással szemben: a délafrikai párt Smuts tábornok vezetése alatt és a nacionalista párt Hertzog tábornok vezetése alatt. A délafrikai párt angolbarát, imperialista. A nacionalista párt eleinte az Angliától való teljes szakadás programja alapján állt, 1914-ben aktív részt is vett egy az Angliától való elszakadásra irányuló felkelésben. Jelenleg azonban ez a kérdés lekerült a napirendről. E két párton kívül létezik még egy munkáspárt is, amely ma a nacionalista párttal működik együtt. 1924-ig a délafrikai pártnak volt többsége, az akkori választásokon a nacionalisták és munkáspártiak többségbe kerültek és ők vették át a kormányt. A legfontosabb belpolitikai probléma a benszülöttekhez való viszony, amelyeknek afrikai nemzeti kongresszus címen önálló szervezetük van, a parlamentben azonban nincsenek képviselve. Iránya angolelleses. A délafrikai

párt kissé kacérkodik a benszülöttekkel, a nacionalista (holland) párt mereven elzárkózik előlük. A kérdés fontosságát mutatja, hogy az unió lakói köiül másfélmillió fehérbőrű és hatmillió feketebőrű van. 1928 novemberében Hertzog miniszterelnök lemondott, hogy szabad kezet kapjon az 1929 folyamán megejtendő választások számára.

KELET AFRIKA. Afrika keleti része, Szudántól a Fokföldig már angol birtok, amelynek egyes részei között (Uganda, Kenia, Somaliföld, Tanganyika, Rhodesia stb.) között bizonyos állandó érintkezés folyik és az 1927. évi birodalmi koloniális értekezlet nyíltan felvette e birtokoknak egy egységes keletafrikai unióvá való átalakításának gondolatát, amely a közeljövőnek egyik fontos problémája.

KANADA mint önálló domínium működik. Az Angliához való viszony jelenleg szerepet nem játszik.

*

Az előadottakban ismertettük az angol külpolitika két főtrendenciáját: a tengeri hatalom megtartására irányuló törekvést és a nagy brit birodalom fenntartását célzó politikát. Ehhez járul harmadiknak az a tendencia, amelyet *Anglia európai politikájában* látunk és amely az angol szigetországnak valamely európai hatalom által való megtámadtatását akarja lehetlenné tenni.

Ha eltekintünk a régi angol-holland és angolspanyol versengésektől, amelyeknek ma már semmi jelentőségük nincsen, három nagy antagonizmust találunk, amely Angliában az utolsó században időről-időre komoly aggodalmakat keltett az országbiztonsága iránt.

Az egyik veszély *Franciaország* részéről fenyegette Angliát a napóleoni háborúk idejében. Igen sokáig, évtizedeken keresztül, az angol politika ennek a ve-

szélynek hatása alatt állt. A bécsi kongresszusnak aa a határoaata, amely Belgiumot Hollandiával egyesítette, annak megakadályoására saoltgált, hogy a belga partvidék francia fennhatóság alá kerülhessen és hogy Franciaország onnét intézhessen támadást Anglia ellen. Ugyanebből az okból helyezkedett szembe az angol politika 1830-ban Belgium Franciaországhoa való csatolásával. Sőt Belgiumnak váröve, amely a belga-francia határ megerősítését célozta, angol segítséggel épült ki. Belgium semlegesítése hasonló célt saoltgált. Belgium önállósága és semlegessége aa angol politikának olyan kardinális pontja volt, hogy bármikor kész volt érte fegyveresen is síkra szállni. 1831-ben Lord Palmerston azt írja Lord Greville-nek, a párisi angol nagykövetnek: „A franciáknak ki kell vonulniok Belgiumból, különben általános háborúra kerül a dolog.” De ugyanebből az okból mindig megvolt Angliában a törekvés arra is, hogy oly barátságos viszonyt teremtsen Franciaországgal, amely a francia résaról való megtámadtatás veszélyét elhárítja. „Nagy súlyt vetünk arra, — írja ugyancsak Lord Palmerston Lord Greville-nek, — hogy kimélyítsük a Franciaországgal való legjobb egyetértést, de csak azon feltétel alatt, hogy Franciaország megelégszik a világ legszebb országának birtokával és nem akarja megnyitni a bekerítéseknek és hódításoknak új fejezetét.”

A Franciaországgal szemben fennálló ellentéteket fokozta Franciaországnak a tengerentúli gyarmatok megszerzésében való rivalitása. Franciaország kivált Északafrikában támasztott Angliának ismételten nagy nehézségeket, így különösen Egyiptom angol megszállását a francia politika sokáig ellenezte. Azzal, hogy Anglia a Niger-folyam torkolatát saját birtokába kerítette, elzárta a tengertől azt a nagy területet, amelyet Franciaország Algírból kiindulva gyarmatává tett és

amely Északafrika nyugati része belsejét majdnem égé' szén felölelte. Ugyanakkor, 1898-ban, a franciák igyekeztek megvetni lábukat a Nílus felső folyásánál, amikor egy egész Afrikán keresztül odáig jutott francia expedíció elfoglalta Faschodát. Anglia ultimátumszerűleg lépett fel és visszavonulásra kényszerítette a franciákat.

A másik európai hatalom, amely Angliának vetélytársa és ellenfele volt, *Oroszország*. Mint ahogy Franciaország fenyegette Angliának afrikai birtokait, úgy fenyegette Oroszország Anglia ázsiai pozícióit. Ez az ellentét adta meg Anglia balkáni politikájának irányát. Minden áron meg akarta akadályozni, hogy Oroszország Konstantinápoly elfoglalásával megvetesse lábát a Földközi-tengeren, mert egy orosz flottának ezen a tengeren való megjelenése teljesen felforgatta volna a Földközi-tengeren kialakult erőviszonyokat és vagy megtörte volna Anglia domináló helyzetét, vagy fokozott hajóépítésekre kényszerítette volna Angliát. De az angol-orosz ellentét megnyilvánult a Közép-ázsia érintő kérdésekben is, amelyekben Anglia bizalmatlansággal szemlélte Oroszország eddigi terjeszkedését és stratégiai vasútjainak Afganisztán irányában, tehát Keletindia felé való erős kiépítését. És megnyilvánult a távol Keleten is, az egyes kínai pozíciók felett megindult versengésben. Az angol-orosz versengést a cápa és a medve közötti harcnak nevezték. Ez az ellentét oly mélyen gyökerezett, hogy az egész XIX-ik századon végigvonult és mintegy dogmává vált.

Anglia nagy félelme volt ebben az időben egy orosz-francia szövetség kialakulása, amelyet Lord Palmerston már 1838-ban a legnagyobb veszélynek mondott, mely Európát fenyegethetné.

A múlt század végén és a jelen század elején azután újabb antagonizmus alakult ki Anglia és

Németország között. Ennek legmélyebb oka az az aggodalom volt, hogy Németország flottaépítkezése veszélyezteti az angol uralmat a tengerek felett. Belejátszott az angol-német kereskedelmi vetélkedés és — bár nem döntően — bizonyos érdekellentétek a gyarmati politika terén is.

Az angol külpolitika ismertetett két főtrendenciájából (a tengeri hatalom megtartására és a brit világbirodalom területi épségének megóvására irányuló törekvésből) az idők folyamán különböző konstellációk alakultak ki, amelyekben keresztülvonult az angol politika törekvése: *megakadályozni azt, hogy az európai kontinensen a hatalmi egyensúly felbomoljon és egyik állam preponderáló pozícióra tegyen, szert*, mert egy ilyen túlhatalom kifejlődését Anglia mindig veszedelmesnek tartotta magára nézve.

Egészen 1904-ig Anglia izolálva maradt és egyedül védte meg érdekeit vetélytársaival, akkoriban a franciákkal és oroszokkal szemben. Ez volt a „splendid isolation” korszaka. Ez az izoláltság azonban mindinkább kockázatosná vált, minél jobban kibontakozott a harmadik, az angol-német rivalitás.

1904-ben megváltozott a konstelláció az által, hogy az Anglia és Franciaország közötti ellentéteket sikerült véglegesen elrendezni. Ez történt az 1904 április 8 án létrejött angol-francia egyezményben, amelyben Franciaország bizonyos feltételek mellett elismerte Anglia Egyiptomra való jogait, míg Anglia kötelezte magát arra, hogy Marokkóban a francia politikának ad szabad kezet. Minthogy Franciaország akkor már szövetségben állt Oroszországgal, ez az egyezmény Angliának Oroszországhoz való közeledését is jelentette. Ez az egyezmény megkötését különösen előmozdította az az aggodalom, amelyet a német tengeri haderőnek folytonos növelése Angliában kiváltott.

Anglia tengeri uralmát európai részen jelenleg senki komolyan nem fenyegeti. A tengerentúli birtokok oly veszedelemben, amely őket kívülről érhetné, nem forognak. A távolabbi jövőben esetleg az Egyesült Államok tengeri haderejének fokozása válhatik a brit tengeri uralomra nézve veszélyessé, de egyelőre ez az időpont is távol van. Hogy a világháború kimenetele folytán Franciaország vált preponderáló hatalommá az európai kontinensen, az tény, amelyen változtatni egyelőre nem lehet. De az az ok, amely miatt egy ilyen preponderáló hatalom kialakulása Angliára nézve veszedelmessé válhatik, t. i. Anglia megtámadtatása ezen hatalom részéről, ma alig forog fenn. Angliának Franciaország részéről való olyan megtámadtatásától, amilyen a napóleoni háborúk idejében megtörtént, ma komolyan nem kell tartania. Azért az angol politika természetesen igyekszik a szertelen francia terjeszkedésnek is gátat vetni és egy megfelelőbb hatalmi egyensúlynak jövőbeni kialakulását meg nem nehezíteni: ez okból ellenezte Anglia a békekötés alkalmával a francia határoknak a Rajnáig való kiterjesztését. Ami Belgiumot illeti, mely Angliára nézve a kontinens legfontosabb területe, ezzel Anglia 1922 januárjában szerződést kötött; ebben katonai segítséget biztosít Belgiumnak az esetre, ha területét valamely külföldi hatalom megtámadná. Az orosz forradalom miatt egyfelől, Németország politikai gyengülése folytán másfelől, a mai Európában úgysem képzelhető olyan kombináció, amelyet a francia túlsúllyal szemben eredményesen fel lehetne állítani. Ennélfogva ezidő szerint az angol politikára nézve a legjárhatóbb út a franciákkal való egyetértés ápolása és a Franciaországgal való kooperáció. Minthogy Angliának az európai kontinensen az említett általános érdekeken kívül különös érdekei nincsenek, nem is jelent egyelőre áldozatot politikája szem-

pontjából, hogy Franciaországnak szabad kezet hagyjon az európai politika terén, bár félszemmel mindig ügyel arra, hogy a francia túlsúly ezzel túlságosan meg ne nőjön.

FRANCIAORSZÁG

A francia külpolitika megértésére célszerű visszanyúlni néhány évszázaddal. A XVII. században, XIV. Lajos király idejében két út állt Franciaország előtt. Az egyik úton nagy tengeri hatalommá fejlődhetett volna azon a módon, amelyen Anglia lett azzá. A másik út szárazföldi birtokainak kiterjesztése volt. Az első út akkoriban új és járatlan volt; a másik mellett régi tradíciók szóltak. Franciaország tett kísérletet arra, hogy mindkettőn sikert érjen el, de ez meghaladta erejét. Akkoriban két nagy tengeri hatalom szerepelt: Anglia és Hollandia. Az észszerű politika az lett volna, hogy Franciaország a hollandiakkal szövetkezve, előbb igyekezzék megdönteni az erősebb Angliát, — ha ez sikerült volna, Franciaország valószínűleg könnyen végezhetett volna gyenge hollandi vetélytársával. Ehelyett XIV. Lajos az ellenkező politikát követte. Hiúbb támadta meg Hollandiát, felette győzelmet is aratott, de azután egyedül már nem volt képes arra, hogy Angliával eredményesen szembeszálljon. Sikerének eredménye csak az volt, hogy az angoloknak legerősebb riválisát megsemmisítette. Ez a történeti hiba nyitotta meg Anglia részére a lehetőséget, hogy megtartsa és már akkor kiépítse a maga pozícióját, mint uralkodó tengeri hatalom. Ilyformán Franciaország mindinkább arra a

másik útra szorult, — már XIV. Lajos idejében, — amelyen *szárazföldi birodalma lehető kiterjesztésére* törekedett. Ez a politika juttatta Franciaországot Elzász és Lotharingia birtokába, ez a politika érte el tetőpontját I. Napokon győzedelmes háborúi során és ez a politika hozta Franciaországot állandó ellentétbe Németországgal. A francia-német antagonizmus az európai külpolitikának egyik legállandóbb és legfontosabb tényezője. Az évszázados súrlódások idővel olyan állapotot teremtettek, hogy Franciaország sohasem látta eléggé megvédve a maga biztonságát Németországgal szemben, Németország viszont állandóan tartott a Franciaország részéről való megtámadtatástól. Ebből a légkörből szűrődik le a francia külpolitika legfontosabb tendenciája.

Emellett azonban a XIX. századtól kezdve Franciaország igen eredményesen pótolta azokat a mulasztásokat is, amelyeket az előző századokban a *gyarmatok* megszerzése terén elkövetett. A harmincas években megszerezte Algír birtokát. Ettől kezdve állandóan tágitotta afrikai birtokait, amelyek ma jóformán egész Nyugatafrika belsejét felelelik. A nyolcvanas évek első felében Jules Ferry befolyása alatt megszerezte Tunis (1883), Hátsó-India (1884) és Madagaszkár (1885) birtokát, részben protektorátusok alakjában. A jelen század első évtizedében vetette meg lábát Marokkóban. A világháború utáni békekötések pedig, eltekintve attól, hogy egyéb birtokait is növelték, egy népszövetségi mandátum folytán Franciaországnak juttatta Szíriát is. Franciaország és összes birtokainak területe ma 12.6 millió négyzetkilométer, 94 millió lakossal. Ennek a nagy birodalomnak megtartása olyan feladatokat ró Franciaországra, amelyek a francia külpolitikának másik főtendenciáját adják.

Ebből a két tendenciából folyik az az antagoniz-

mus, amelyik Franciaországot egyfelől *Németországtól*, másfelől *Angliától* elválasztja, vagy koronként elválasztotta.

Mint harmadik tendencia sorakozik ezek mellé Franciaországnak az az érdeke, hogy a *Földközi-tengeren* erős pozíciója legyen és ez az érdek bizonyos ellentéteket támaszt *Franciaország és Olaszország* között.¹ Igaz, hogy a Földközi-tenger tulajdonképeni ura ma Anglia, amely csodálatos ösztönnel már oly időben szerezte meg magának a Földközi-tengeren a legfontosabb katonai pozíciókat (Gibraltár, Malta), amikor ennek a tengernek még távolról sem volt meg az a jelentősége, mint ma. A Földközi-tenger feletti uralmát Anglia mindig meg tudta védeni ama két hatalom ellen, amely azt egyedül fenyegethette volna: Franciaország és Olaszország ellen. Mindazáltal Franciaország ezen a tengeren bizonyos mértékben állandóan versenytársa maradt Angliának, ha meg is elégedett a második hegedűvel. Ámde Franciaországnak ezt a törekvését is veszélyezteti Olaszországnak ama törekvése, hogy a Földközi-tengeren gyakorolt befolyását tovább kiépítse és így csökkentse azt a különbséget, amely a francia és az olasz flotta között ma az utóbbi hátrányára fennáll. Ez a törekvés annál kellemetlenebb Franciaországra nézve, mert hiszen Olaszország egész flottáját a Földközi-tengerre összpontosíthatja, míg Franciaország partjait más tenger is mossa és ezek megvédése is leköti flottájának jelentékeny részét.

Mivel Franciaország a világháborút befejező békekötésekben úgy szárazföldi, mint tengerentúli területét erősen megnövelte, és egyébként is rendkívüli módon fokozta befolyását az európai politikára, az említett ten-

¹) L. a Magyar Szemle 1927 decemberi számában megjelent „Déleurópai problémák“ című cikket.

denciákhoz természetesen sorakozik — sőt talán első helyen volna említendő, — az a törekvése, hogy a békeszerződéseken *alapuló állapot változatlanul fenntartassé*l.

Franciaország szempontjából szemlélve a dolgokat, az európai konstelláció a következőleg alakult.

Az 1870/71-iki német-francia háború utáni időben Franciaország két évtizeden át *izolálva volt*. Németországtól elválasztotta az a törekvése, hogy az 1871. évi vereségért bosszút álljon (revans-gondolat) és Elzász-Lotharingiát visszaszerezze. Angliával Afrikában voltak súrlódásai. Olaszország ebben a helyzetben az akkori-ban erősebbnek látszó német—osztrák—magyar szövetséghez csatlakozott. Oroszországtól a demokratikus és republikánus Franciaországot világnézletbeli különbségek választották el.

Elsőbben is Oroszországhoz sikerült Franciaországnak közeledést találni. Ez a közeledés 1891-ben jött létre és 1894-ben már egy *francia-orosz szövetség* megkötésére vezetett. Anglia ebben az időben még a „splendid isolation” politikáját követte és ha gondolt is arra, hogy ezt állandóan nem fogja fenntarthatni, inkább a Németországgal, mint a Franciaországgal való szövetség gondolata lebegett előtte. 1903-ban azonban sikerült Franciaország és Anglia között is közeledést létrehozni. Ez szilárd alakot nyert az 1904 április 4-iki egyezményben, amely az egyiptomi és a marokkói kérdésben összeegyeztette a két ország álláspontját. Az 1907 július 3-iki orosz-angol egyezmény hasonlóan rendezte az Anglia és Oroszország között fennálló Perzsia, Afganisztán és Tibetre vonatkozó érdekellentéteket. így alakult meg a *nagy antant*. Ennek a három államnak összefogása tette az európai konstellációt kedvezővé arra, hogy Franciaország politikai céljainak háború útján való kiküzdéséhez hozzáfoghasson. Ehhez jött, hogy ennek az új

konstellációnak hatása alatt Olaszország is hajlandóságot mutatott arra, hogy az erősebb csoportot ezentúl ne a középhatalmakban, hanem az antantban lássa.

A *világháború utáni konstelláció* Franciaországnak domináló befolyást biztosított az európai külpolitikában. A francia politika vezető gondolata azonban ezentúl is a *Németországgal szemben fennálló ellentét* maradt.

Franciaország a Versaillesi szerződésben nem tudta elérni azt a célját, hogy Németország nyugati határaként a Rajna jelöltessék meg, a Rajna baloldalán fekvő, tisztán németlakta területekből pedig, amelyeknek területe 32.000 négyzetkilométer és amelyen 9 millió lélek lakik, valamilyen nemzetközi ellenőrzés alatt álló „puffer-állam” vagy államszövetség létesíthessék. Ez a követelés kivált a francia katonai körökből indult ki, akik arra utaltak, hogy a német nép számszerűleg még így is mindig túlsúlyban lesz a francia néppel szemben. A békekötést megelőző tárgyalásokon Wilson és Lloyd George határozottan elleneztek ennek a francia kívánságnak teljesítését, ellenben hajlandóságukat jelentették ki Franciaország biztonságának garantálására egy olyan szövetség útján, amelyben Anglia és az Északamerikai Egyesült-Államok ünnepélyes kötelezettséget vállalnának arra, hogy Franciaországnak, amennyiben az német részről megtámadtatnék, azonnal fegyveres segítséget fognak nyújtani. A további tárgyalások során Franciaország erős ellenkezés után elfogadta ezt a javaslatot azzal a feltétellel, hogy a szövetséges államok a Rajna balpartját harminc évig megszállva tarthassák, mely harminc évet az angol és az amerikai tárgyalóknak sikerült felére leszorítaniok, de úgy, hogy a megszállás bizonyos esetekben azontúl is megújítható legyen. Ezen az alapon aztán 1919 június 28-án Franciaország tényleg két garanciális szerződést kötött, egyet Angliával, a

másikat az Egyesült Államokkal. Ki volt kötve, hogy a két szerződés csak egyidejűleg léphet életbe. Mivel azonban az Egyesült-Államok szenátusa az összes párisi békeszerződésekkel együtt ezt a garanciális szerződést is elvetette, a szerződések egyike sem léphetett életbe.

A francia kormány ettől kezdve más utakat keresett Franciaország biztonságának fokozására. Ebbéli törekvéseinek keretébe tartozik sikertelen kísérletezése, hogy a francia csapatok által megszállt területeken egy, a rajnai tartományoknak Németországtól való elszakítására irányuló szeparatiztikus mozgalmat szítson, — ide tartozott továbbá a megszállás határainak Anglia ellenkezésének figyelmen kívül hagyása mellett való szerződésellenes kitolása előbb Frankfurt, majd Düsseldorf és más rajnai kikötőknek megszállása útján, valamint a Ruhr-vidéknek 1923 januárjában bekövetkezett megszállása is.¹ Emellett Angliával is folytak francia részről tárgyalások olyan garanciális szerződésnek megkötéséről, amely nem lett volna egy, az Egyesült-Államokkal kötött hasonló szerződéstől függővé téve; de ezek a tárgyalások, amelyek során Briand francia külügyminiszter mindig visszatért a régi érvre, hogy Franciaország biztonsága fenyegetve van, mert Németország lakossága Franciaországét 20 millióval meghaladja, másfél évi huzavona után megszakadtak. Franciaország biztonságának fokozását célozták azok a szerződések is, amelyeket Franciaország ebben az időben Lengyelországgal és Csehszlovákiával kötött és amelyekről még bővebben lesz szó. Csak az 1925. év folyamán alakult ki az a gondolat, hogy Franciaország biztonságát a németekkel való békés megállapodás útján igyekezzék alátámasztani, ami azután a locarno-i szerző-

¹ Wachendorf: Zehn Jahre Fremdherrschaft am Deutschen Rhein, Berlin, 1928.

désre vezetett. A francia politika ez újabb fázisának ismertetése akkor lesz helyén, ha előbb megismerkedünk a német politika ez irányú tendenciáival és azzal a magatartással, amelyet Németország foglal el a háború utáni politikai konstellációban.

Csak természetes, hogy Franciaország Németországnak Ausztria beolvasztásával való megerősödését is mereven ellenzi.

Párhuzamosan a német-francia ellentéttel, a háború után bizonyos ellentétek mutatkoznak *Franciaország és Olaszország* között is. Ezeket az ellentéteket, amelyek főleg a Földközi-tenger uralma körüli versengésből erednek, már a francia politikát uraló alaptendenciák ismertetésénél érintettük.

A francia politikának egyik főtörekvése olyan konstelláció megteremtése, amely egyfelől sakkban tartsa Olaszországot, másfelől pedig megakadályozza az olasz és a német politikának találkozását és a két állam esetleges jövőbeni összefogását Franciaországgal szemben.

Az általános politikai konstellációnak olyan kialakulását, amely a francia nép biztonságát fokozza, célozza az a *szövetséges rendszer*, amelyet Franciaország a háború óta kiépített. Franciaországnak ma öt állammal van szövetsége vagy legalább is messzemenő védelmi szerződése. Ezek a következők:

1. *Belgium*. Ez az ország az 1839. évi szerződések alapján „örökösen semlegesített” ország volt, de erről a semlegességről 1918 november havában formálisan lemondott. A versailles-i szerződés 31. cikke és utána a többi békeszerződés is hatályon kívül helyezte az 1839. évi szerződéseket és közöttük Belgium örökös semlegességének biztosítására vonatkozó szerződést is. 1920 szeptember 7-én erre Belgium katonai megállapodást létesített Franciaországgal.

2. *Franciaország és Lengyelország között 1921 feb-*

ruár 19-én jött létre szövetségi szerződés, amely megállapítja, hogy a két állam kormányai összhangba fogják hozni külpolitikájukat és ha valamelyiküknek terület megátámadhatnék, e megátámadott terület megvédése érdekében együttesen fognak eljárni. Közép-Európát és Kelet-Európát illetőleg új szerződéseket csak egymás megkérdezése után fognak kötni.

3. *Franciaország és Cseh-Szlovákia* között 1924 január 25-én létesült szövetségi szerződés. Ebben a két kormány kötelezi magát, hogy összhangzásba fogják hozni külpolitikájukat az olyan kérdésekben, amelyek biztonságukat vagy a békeszerződések által megállapított rendet érinthetik. Esetről-esetre fognak megállapodni azokra a rendszabályokra nézve, amelyek veszélyeztetett közös érdekeik védelmére szükségesnek látszanak. Együttes eljárásra kötelezik magukat arra az esetre, ha Magyarországon nem vétetnének figyelembe azok a nyilatkozatok, amelyeket a magyar kormány 1921 november 10-én a szövetséges hatalmak diplomáciai képviselői előtt tett. (Ez a nyilatkozat, mely valójában 1921 november 5-éről van keltezve, azt mondja: „A magyar kormány kötelezettséget vállal, hogy alkalmazkodik a nagyköveti tanácsnak a Habsburgok restaurációját eltiltó 1920 február 4-iki és 1921 április 2-iki határozataihoz. A kormány egyben kijelenti, hogy a királyválasztás kérdésének felvetése előtt meghallgatja a nagyköveti konferencián képviselt nagyhatalmakat s azok hozzájárulása nélkül nem intézkedik.”) Hasonlóan együttes eljárásra kötelezik magukat a szerződő felek arra az esetre, ha Németországban a Hohenzollem dinasztia restaurációjára történék kísérlet. A Közép-Európát illető kérdésekben a két állam új szerződések kötése előtt minden állam tartozik a másikat meghallgatni.

4. Valamivel lazább tartalmú az a barátsági szerző-

dés, amelyet Franciaország 1926 június 10-én *Romániával* kötött. Ebben a két állam arra vállal kötelezettséget, hogy közösen fogják vizsgálat tárgyává tenni azokat a kérdéseket, amelyek alkalmasoknak látszanak arra, hogy valamelyiküknek biztonságát vagy a szerződések által teremtett rendet veszélyeztessék. Ha valamelyikük megtámadtatnék, a két kormány meg fog egyezni tekintetben, hogy mi a teendő a népszövetség alapokmánya keretében arra nézve, hogy jogos nemzeti érdekeiket megóvják és a szerződések által teremtett rendet fenntartsák. E rend megváltoztatására irányuló kísérletek esetében együttesen fognak eljárni, kontaktust tartanak az európai kérdésekben elfoglalt magatartásuk tekintetében és közösen közölni fogják egymással az általuk harmadik államokkal létrejövő szerződéseiket.

7. A *Franciaország és Jugoszlávia* között 1927 november 11-én létrejött barátsági szerződés tartalmát tekintve a francia-román szerződés intézkedéseire hasonlító.

Ezekkel a szerződésekkel Franciaország és szövetségesei, illetve barátai egyfelől Németországot tartják sakkban, másfelől az e szempontból elsősorban fontos Lengyelország és Cseh-Szlovákia pozícióját igyekeznek alátámasztani, végül a Jugoszláviával kötött szerződés Franciaországnak Olaszországgal szemben való pozícióját is megerősíti. Ezek a szerződések magyarázzák meg a francia politika erős vonzódását a kisantanthoz.

Franciaország szempontjából fontos még a *Balkán-félszigeten* kialakuló politikai konstelláció is, amely azonban csak az olasz politika tendenciáinak ismertetése után válik teljesen érthetővé.

OLASZORSZÁG

Olaszország külpolitikáját a nemzeti érdekek igen erélyes és öntudatos védelme jellemzi. Az olasz nép bámulatos szívóssággal, rugalmassággal és szerencsével vívta ki a XIX. században a maga egységét és azóta szüntelenül pozíciójának és hatalmának növelésén fáradozik. A világháborúban el tudta érni, hogy észak-keleten az Alpeselek hegyláncának vízválasztójáig terjesztette ki határait, úgy, hogy megkapta a maximumát azoknak a stratégiai határoknak, amelyeket katonai szempontból kívánatosnak tartott. Egyben megsemmisülni látta fővetélytársát az adriai tengeren, Ausztria-Magyarországot, és fontos új pozíciókat szerzett meg az Adriai-tengeren, de a Keleten is. Kétségtelen azonban, hogy ambíciói ezzel még távolról sincsenek kielégítve. Olaszország ma is, — kivált a faszizmus felülkerekedése óta — erősen aktív külpolitikát folytat, bár a tendenciákat, amelyek politikájának irányát meghatározzák, sokszor igen ügyesen leplezi.

1. Az egyik ilyen tendencia folytatása a régi hagyományoknak, amelyek szerint az egységes Olaszország keretében az összes olaszoknak helyet kell foglalniok. Azok az *olasz nyelvterületek*, amelyek a háború előtt Ausztria vagy Magyarország birtokában voltak (Trentino, Trieszt, Dalmácia egy része, Fiume), ma egyesítve vannak Olaszországgal. Ma két jelentősebb olasz nyelvterület fekszik Olaszország határain kívül. Az egyik Svájcához tartozik, amelynek Tessin nevű kantonját olaszok lakják. Ezek között állandóan folyik ugyan némi olasz nemzeti agitáció, de ez eddig kézzelfogható alakot nem öltött. A másik, az olasz határokon kívül eső olasz nyelvterületet, Korzikát, Nizzát és Savoyát, a franciák bírlák. Az utóbb említett két terület 1860-ban népszavazás útján került Franciaországhoz és mintegy ára

volt annak a támogatásnak, amelyben III. Napokon császár az olaszokat függetlenségük és egységük kivívásában részesítette. Ezek a kérdések azonban inkább csak lappangó természetűek és egyelőre a szóban forgó területek visszaszerzése nem bevallott célja az olasz külpolitikának.

2. A másik erős tendencia, amely az olasz külpolitikában megnyilvánul, Olaszország *Földközi-tengeri* pozíciójának megerősítése. Ezzel a tendenciával már Franciaországnak a Földközi-tengerhez kapcsolódó érdekei ismertetésénél foglalkoztunk.

3. Ennek a tendenciának egy külön körülhatárolt része az, amely az *Adriai-tenger* feletti korlátlan uralomra törekszik. Az olasz nemzeti politika az Adriai-tengert „maré nostro”-nak, a „mi tengerünk”-nek nevezi. Célja az Adriai-tenger keleti partvidékének vagy birtokbavétele vagy legalább is olasz befolyás körébe vonása. Ennek a törekvésnek vannak érzelmi alapjai, mert belekapcsolódik a régi római impérium, majd később Velence tengeri uralmának reminiscenciáiba. De el kell ismerni, hogy reális hatalmi okok is megmagyarázzák Olaszországnak e törekvését. Az olaszok bírnák az Adria egyik partját, de e birtokukat a túlsó parttól egy ellenséges állam bármikor veszélyeztetheti. Különösen kitűnik Olaszországnak érdeke az Adriai-tenger korlátlan birtokában az otranto-i szorosban (Brindizi és Valona között), ahol az Adriai-tenger 80—100 kilométerre szorul össze és ahol az egész Adriát el lehet zárni. Az Adria feletti uralomra való törekvés éles ellentétet támaszt Olaszország és Jugoszlávia között, mert ennek ősi, hatalmi és gazdasági szempontokból egyaránt érthető aspirációihoz hozzátartozik az Adria keleti partvidékének birtoka, amelyet pedig veszélyeztet az olasz politikának az Adria feletti korlátlan uralmat célzó törekvése.

4. A Földközi-tengeren való olasz pozíció megerősítésével kapcsolatos Olaszország törekvése, hogy e tenger partvidékén is minél erősebben megvesse lábát. Olaszország nem látta szívesen Franciaországnak Észak-Afrikában való terjeszkedését, különösen pedig a Szicíliához közel eső tuniszi partnak birtokbavételét és a Tuniszhoz tartozó Bizertának erős francia hadi-kikötővé való kiépítését, de akkoriban nem lévén elég erős arra, hogy ennek a törekvésnek ellenszegüljön, megalkudott vele, csatlakozott az 1904 április 4-én létrejött, a Földközi-, tenger partvidékét felosztó angol-francia egyezményhez és kárpótlásul odaígértette magának Tripoliszt, amelyet 1911/12-ben egy hódító hadjárat útján Törökországtól meg is szerzett magának. Szíve mélyén azonban az olasz politika sohasem áldozta fel messzebbmenő, csak Franciaország rovására elérhető óhajait Északafrikában a Földközi-tengeren és fenntartotta magának a lehetőséget arra, hogy adandó alkalommal ezekre is visszatérhessen.

5. Részben az olasz-jugoszláv ellentéttel kapcsolatos Olaszországnak az a törekvése, hogy a *Balkánfélszigeten* való pozícióját megerősítse és kiépítse. E törekvések nagyrészt olyan alakulás létrehozását célozzák, amely az általános politikai konstellációnak Olaszország szempontjából való megjavítására és az eddig ismertett tendenciáknak keresztülvitelére szükséges, — különösen Jugoszláviával való vonatkozásban, — de minden valószínűség szerint ez a törekvés Olaszországnak önálló célja is. Erre vall az a körülmény, hogy Olaszország a békekötések alkalmával megszerezte magának az Égei-tengerben fekvő, nagyobbára görögök által lakott Dodekanezos szigetcsoport birtokát (Rhodos, Kos, Karpathos, stb.), amelynek Jugoszláviával szemben semmi jelentősége nincsen.

6. Végül az olasz politikának egy további, negatív törekvéseként fogható fel az a tendencia, hogy egy nagyhatalmi alakulatnak *Közép-Európában* való létesítése megakadályoztassék, mert egy ilyen nagyhatalom könnyen versenytársa lehetne Olaszországnak és adriai aspirációinak.

Hatással vannak az olasz külpolitikára azok a súrlódások is, amelyek az Olaszországban lakó *német és szláv* kisebbségekkel való bánásmódból erednek és amelyek bizonyos érzelmi ellentéteket támasztanak úgy Olaszország és a németiség, mint Olaszország és a délszlávok között.

Olaszország a világháború kitöréséig a német—osztrák-magyar—olasz *hármasszövetségnek* volt tagja, de már az *antant* kialakulásának kezdetén vele is kapcsolatot keresett és talált. Azt a kedvező helyzetet, amelyben abban az időben volt, amikor az antant Olaszországot meg akarta nyerni, a hármasszövetség pedig nem akarta elveszíteni, kihasználta Olaszország Tripolisz megszerzésére, amikor mindkét csoport támogatását bírta. A világháborúban Olaszország egy ideig várakozó állásponton volt, de amikor érzése szerint a hadiszerencse az antantnak kedvezett, annak oldalára állt. Ezzel megszerezte magának Dél-Tirolt a Brenner-hágóig, Triesztet, Isztriát, Fiúmét és Zárát több dalmát szigettel együtt, valamint a már említett Dodekanezos sziget-csoportot az Égei-tengerben.

A világháború óta Olaszország a nagy európai politikai kérdésekben újból a várakozás álláspontján van.

Angliától Olaszország bizonyos tekintetben mindig függött, mert földrajzi fekvése egy, a Földközi-tengerbe benyúló hosszú félszigeten sohasem engedte meg, hogy a Földközi-tengert uraló Angliával ellenséges viszonyba kerüljön.

Ami az olaszoknak a francia-német ellentétéhez való

viszonyát illeti, itt Olaszország felváltva tesz mindkét irányban barátságos kijelentéseket és olyanokat, amelyek e két országgal szemben fennálló ellentéteket hangsúlyozzák. Olaszország és Franciaország között bizonyos rivalitás, mint láttuk, kétségtelenül fennáll, de mivel a francia politika nem akarja Olaszország támogatását elveszíteni, időről-időre apróbb engedményekkel igyekszik Olaszországot kielégíteni. Ilyen engedmény volt az, hogy 1928-ban Olaszország is helyet kapott a Marokkóban fekvő Tanger városának nemzetközi közigazgatásában, most pedig Olaszország, bizonyos Tripolisz és Tunisz között fennforgó határkérdéseknek Franciaország által való kedvező elintézését szorgalmazza.

Németországot Olaszországgal összekapcsolná az a körülmény, hogy az olasz politika sem tekinti a békeszerződéseket valami megváltozhatlan, örökértékű dokumentumnak. Ezen a ponton tehát bizonyos rokonság áll fenn a két ország törekvései között; nagyobb, mint Olaszország és azon államok között, amelyeknek politikája a békeszerződésekben lefektetett állapot változatlan megörökítését tekinti főcéljának. Ámde Németország ma még nem erősödött meg annyira, hogy a hozzá való közeledés az olasz politika részére közvetlenül hasznot hajtó volna. A déltiroli német kisebbségek panaszai is hozzájárulnak ahhoz, hogy a két ország között bensőbb viszony nem keletkezhetik. Végül Olaszország mereven ellenzi a német politikának egyik főtörekvését, mely arra irányul, hogy Ausztriának Németországba való beolvasztása előkészítettessék. Az olasz politika ebben a kérdésben nem volt mindig ezen az állásponton. A jelenlegi fasiszta-regime-et megelőzőt kormányok egyike-másika barátságosabban viselkedett ezzel az Anschluss-mozgalommal szemben és sokszor úgy látszott, mintha szívesen látná, hogy Németországnak és Olaszországnak közös határa legyen, aminek távolabbi következménye

lehetett volna Olaszországnak és Németországnak összefogása Franciaország ellen.

A jelenlegi olasz politika azonban ezekkel a hajlandóságokkal igen erélyesen szakított. Abból indul ki, hogy Ausztria felszippantásával Közép-Európa Németország befolyása alá kerülne, ami részszabodást jelentene még a háború előtti helyzettel szemben is, mert hiszen Németország Középeurópában sokkal nagyobb és félelmetesebb hatalom volna, mint amilyen volt az osztrák-magyar monarchia, már pedig Olaszország ennek nyomását is tűrhetetlennek tartotta. Olaszország attól tart, hogy a német terjeszkedés Közép-Európában nem állana meg a mai olasz határoknál, hanem igyekeznék azokat dél felé kitolni, részben a déltiroli németiség felszabadítása érdekében, részben azért, hogy utat találjon a tenger felé. Mindezen okokból, az olasz politika ma nem franciabarát és még kevésbé németbarát és nyilván várakozó állásponton van, míg az európai helyzet kiérlelődik.

Határozott irányt folytat ellenben az olasz politika a Balkánon *Jugoszláviával* szemben. A háború befejezését követő időben arra törekedett teljes sikerrel, hogy némely, Jugoszláviának odaitélt területet, amelynek birtokára Olaszország is aspirált (pl. Fiúmét), magának megszerezze. A jugoszlávok kénytelenek voltak ezekben a kérdésekben engedményeket tenni. Ez az 1920 november 12-én létrejött rapalloi szerződésben történt. Ettől kezdve Olaszország és Jugoszlávia között közeledés jött létre. Ez legerősebben az 1924 január 24-én létrejött római szerződésben jutott kifejezésre, amelyben a két állam egymásnak segítséget biztosított a területi *status-quo* fenntartása érdekében. Ez a politika 1925-ben a nettunoi megállapodásokhoz vezetett, de ezeket Jugoszlávia csak 1928-ban ratifikálta. 1926-ban azonban kiélesedett az ellentét Olaszország és Jugoszlávia között.

Olasz részről rossz néven vették a nettunoi szerződés ratifikálásának halasztását, jugoszláv részről fenyegetésnek vették azt a szerződést, amely 1926 őszén Olaszország és Albánia között Tiránában létesült. Jugoszlávia erre, kihasználva Franciaország afeletti elkedvetlenedését, hogy Olaszország a marokkói kérdésben való érdekeltségét jelentette be, 1926 november 11-én megkötötte már ismertetett baráti szerződését Franciaországgal. Olaszország pedig röviddel rá, november 27-én, azzal válaszolt, hogy Albániát a második tiranai szerződésben szövetségesévé tette és húsz évre teljesen olasz befolyás alá hajtotta. Ettől kezdve az olasz és jugoszláv politika útjai mindinkább széjjelváltak.

Az Albániával kötött szerződés volt az első lépés, amelyet az olasz politika tett, hogy a *Balánon* megvesse lábát és Jugoszláviát szövetségekkel körülkerítse. További kiépítését jelenti ennek a szerződéses rendszernek az a két szerződés, amelyet Olaszország 1928-ban egyfelől *Törökországgal*, másfelől *Görögországgal* létesített. *Bulgáriában* még folyik a vetélkedés a francia és az olasz befolyás között. *Románia* régebben igyekezett az olaszokhoz közeledni, de azután ismét a francia barátság kerekedett felül. Az olasz-jugoszláv ellentét szempontjából érdekes az *olasz-magyar barátsági szerződés* is. A Balkán-félszigeten tehát ma Franciaország a kisantanthoz tartozó két államra, Romániára és Jugoszláviára támaszkodik, Olaszország viszont Albániára, Görögországra és Törökországra. Az az olasz-francia rivalitás, amelyet a nyugati kérdésekben mindkét állam leplezni igyekszik, a Balkán-félszigeten egész világosan megnyilatkozik.

NÉMETORSZÁG

A német politikát — ha történeti távlatban szemléljük, — Németország geográfiai helyzete az európai kontinens kellős közepén befolyásolta legdöntőbben. Németország Franciaországgal évszázados ellentétben állt, amely nyugati határainak biztonságát fenyegette. De ugyanakkor számolnia kellett azzal is, hogy az orosz—osztrák—magyar érdekkellentéteknél fogva e két birodalomnak csak egyikével lehet valóságos jó viszonyban, míg a másik előbb-utóbb Franciaországhoz fog közeledést találni, mely esetben Németország két tűz közé kerül. Bismarck a két birodalom közül Ausztria-Magyarországot választotta szövetségesének és ettől kezdve mindig számolt azzal, hogy Németország előbb-utóbb Oroszországgal szemben fogja találni magát. Utánozzhatatlan diplomáciai ügyességgel el tudta odázni ez összeütközésnek időpontját. Legfőképen pedig arra törekedett, hogy Angliát visszatartsa attól, hogy Franciaországhoz és Oroszországhoz csatlakozhassék. Utódai ezt a nagy művészetet kívánó politikát nem tudták folytatni, úgy hogy a világháborúban Németország úgy Oroszországgal, mint Angliával szembekerült.

A háború utáni Németország politikájának tendenciáit a Németországra reákenyszerített *versailles-i békekötés* intézkedései szabják meg.

Az e szerződésben foglalt béklyókból való szabadulás a mai német külpolitika legközvetlenebb célja. A békeszerződésnek azon intézkedéseit, amelyek Németország mai külpolitikáját legjobban befolyásolják, négy csoportra oszthatjuk:

1, Az első csoportba a *területi kérdések* tartoznak. Németország elveszítette mindenekelőtt Elzász-Lotaringiát, de a német közvélemény és ennek kivált az a része, amely a baloldali pártok befolyása alatt állt, ezen

a veszteségen meglepően könnyen túltette magát. Ellen-
tétben Franciaországgal, amely Elzász-Lotaringiá-
nak az 1870/71-iki német-francia háborúban való el-
vesztésével sohasem alkudott meg és állandóan „revans”-
ra gondolt, Németországban jóformán nem hangzott el
eddig komoly hang ezeknek a tartományoknak vissza-
kapcsolása érdekében, de annál több hang követelte az
Elzász-Lotharingiáról való végleges lemondást. Ellenben
a német közvélemény sem tudott eddig megalkudni Né-
metország keleti határainak megvonásával. Itt Német-
ország elveszítette Nyugat-Poroszország és Posen nevű
tartományainak túlnyomó részét, továbbá egyes Kelet-
Poroszországhoz és Felső-Sziléziához tartozott területe-
ket, amelyek ma Lengyelországnak alkotórészei, vala-
mint Danzig városát, amelyből a Népszövetség védelme
alatt álló szabad állam lett. E tekintetben különösen sú-
lyosan érintette Németországot az ú. n. danzigi korri-
dor, azaz a Németországhoz tartozó Kelet-Poroszország-
nak területi elválasztása Németország többi részeitől egy
Lengyelországnak odaitélt széles területi sáv útján. Ami
Németország egyéb területi veszteségeit illeti, a keleten
Memel városát Litvánia, nyugaton Eupen és Malmédy
kerületét Belgium és északon Schleswig egy részét
Dánia kapták meg.

2. A második kérdés, amelyre a német külpolitika
irányítóinak tekintettel kell lennie, a *Saar-vidé*l kér-
dése. Ez a közel 2000 négyzetkilométernyi, 763.000
lakosú terület, amely főleg szénbányáinál fogva
értékes, a versailles-i szerződés 45-ik cikke alapján 15 év
tartamára — tehát 1935-ig — a Népszövetség kormány-
zása alá került. A 15 év elteltével a terület népességét
meg fogják szavaztatni arról, hogy meg akarja-e tartani
a szerződésben megállapított kormányzati rendszert,
avagy Franciaországhoz vagy Németországhoz akar-e
csatlakozni. A döntés a szavazás után a Népszövetséget

illeti meg. A Népszövetség tehát nem tartozik a népszavazás eredményét feltétlenül respektálni. Tizenöt évre Franciaország kapta meg a Saar-vidék szénbányái'nak kizárólagos tulajdonjogát, a régebbi tulajdonosokat Németországnak kellett kártalanítania. Ha a tizenöt év elteltével a Népszövetség a területet egészben vagy részben visszaadná Németországnak, úgy a szénbányákat vissza kellene vásárolnia a francia államtól. A német politikának egyik célja ily körülmények között az, hogy a SaarAerületnek Németországhoz való visszacsatolását ne veszélyeztesse.

3. A harmadik kérdéscsoport, amely a békeszerződésből folyik és a német külpolitikára erős hatással van, a *jóvátétel* kérdése.¹ A békeszerződés maga csak azokat a kárfajokat sorolja fel, amelyek után jóvátételt kell fizetni és nem szabja meg a Németország által fizetendő jóvátétel összegét. Erről a kérdésről 1920-tól kezdve végtelen tárgyalások folytak, amelyek során Franciaország több ízben ultimátumot küldött Németországnak, a Ruhr-vidék megszállásával fenyegetőzván. Egy ilyen ultimátum kényszerítette Németországot 1921 április havában, hogy jóvátételi tartozásának 132 milliárd aranymárkában való megállapítását tudomásul vegye. A pénzbeli jóvátétellel párhuzamosan Németországnak még bizonyos anyagszállításokat (kőszén) kellett teljesítenie. Németország a 132 milliárd aranymárkát természetesen nem tudta és nem is fogja tudni megfizetni. 1924-ben a jóvátételi kérdés ideiglenes rendezést nyert az ú. n. Dawes-terv elfogadásával, amely azokat az összegeket állapítja meg, amelyeket Németországnak — teherbíró képességének tekintetbe vétele mellett — a legközelebbi években jóvátétel címen fizetnie kell.

¹ L. Simon; Reparation u. Wiederaufbau, Berlin, 1925.

A német külpolitikának egyik legfőbb célja az elviselhetetlen jóvátételi összegek leszállítását keresztülvinni, sőt lehetőleg a Dawes-terv alapján teljesítendő évi fizetéseket is leszállítani.

4. Végül a negyedik kérdéscsoport, amelyet a német külpolitikának szem előtt kell tartania, a Rajna-vidéknek *katonai megszállására* vonatkozik. A versailles-i szerződés 428. cikke alapján katonai megszállásnak van alávetve Németországnak egész, a Rajna balpartján fekvő része a négy hídfővel (Kehi, Mainz, Coblenz, Coin) együtt. A megszállás 1935-ig tart, de Cöln már 1925-ben, Coblenz 1930-ban ürítendő ki. Ha azonban — mondja a következő cikk — a szövetségesek akkor még nem éreznék magukat biztosítva Németország egy nem provokált támadásával szemben, a kiürítés elhalasztható. Ha pedig Németország jóvátételi kötelességét nem teljesítené, a már kiürített területek is újból megszállhatók. Minthogy ilyformán a kiürítés a megszálló hatalmak kénye-kedvétől függ, egészen természetesen, hogy ennek a Damokles-kardként Németország feje felett lebegő veszélynek elhárítása és a német területek végleges kiürítése szintén egyik főcélja a német külpolitikának.

Ha ezek után összehasonlítjuk Németország helyzetét azzal a helyzettel, amelybe a békeszerződés Magyarországot juttatta, lényeges különbségeket találunk a kettő között. A területi áldozatok, amelyeket a békeszerződések Magyarországra róttak, aránytalanul kegyetlenebbek, mint azok, amelyeket Németországnak kellett elszenvednie. Viszont Németország jövőjét illetőleg sokkal jobban van megkötve, mint Magyarország. Bármely ellenszegüléssel a német politika kockáztathatja a megszállt területek kiürítését, a Saar-vidék visszaszerzését, vagy a jóvátételi terheknek elviselhető összegben való meg-

állapítását, sőt magára zúdíthat újabb büntetéseket egyes területek újabb megszállása alakjában. Németországnak tehát nagyon csekély a szabad mozgásra való lehetősége. Azok az intézkedések, amelyek Németországot ily módon béklyókba szorítják, a trianoni szerződésből hiányoznak, az egy jóvátételi kérdésen kívül, amely azonban nálunk a népszövetségi kölcsön felvételével kapcsolatban húsz évre megfelelő rendezést nyert. Azokat a kérdéseket, amelyek bennünket a békeszerződéssel kapcsolatban elsősorban érdekelnek, — a területi kérdéseket, a lefegyverzés kérdését, a nemzeti kisebbségek kérdését, — Németország a maga sokkal jobban megkötött helyzetében mindig kénytelen volt másodsorba helyezni, mert azokat még fontosabb érdekek és még közvetlenebb veszélyek előzték meg. Hogy pedig joggal tarthat tőlük, az bebizonyult akkor, amikor Franciaország 1923-ban katonailag megszállta a Ruhr-vidéket azzal az ürüggyel, hogy Németország azokat a szénszállításokat, amelyek részére 1922-re elő voltak írva, nem teljesítette egészen (bár már november végéig 84.4 százalékot leszállított belőlük). Ez a különbség Németország és Magyarország helyzete között teljes mértékben indokolja, hogy miért folytatott Németország más politikát, mint Magyarország. Sokkal nagyobb mértékben volt ráutalva ellenségeinek jóindulatára, mert sokkal inkább a kezükben volt.

Németországnak Franciaországhoz való viszonyában a békekötés óta két fázist különböztethetünk meg. Az egyik a versailles-i szerződés életbelépésétől kezdve 1925 februárjáig tartott és lényegében nem volt más, mint Franciaország a német birodalom ellen irányuló háborújának folytatása, habár katonai intézkedések — a megszállásoktól eltekintve — alkalmazásra nem kerültek. A második fázis a német kormánynek a két állam közti ellentétek békés áthidalására vonatkozólag 1925

év február 9-én a francia kormánnyal közölt és általa helyesléssel fogadott emlékirat átnyújtásával kezdődik és 1925 október 16-án, az ú. n. locarno-i megállapodásokban érte el egyelőre tetőpontját, bár végleg lezárva ma sincsen.

A francia külpolitika ismertetése során felsoroltuk azokat a törekvéseket, amelyek a német-francia viszonyban a háború befejezését követő első fázisokban Franciaországban megnyilvánultak arra nézve, hogy Franciaország biztonsága fokoztassék. Minthogy a tervbevett garanciális szerződések Angliával és az Egyesült-Államokkal nem sikerültek és azok a törekvések, hogy a Rajna balpartja egy szeparatiztikus mozgalom útján szakítottassék el Németországtól, kudarcot vallottak, Franciaország elsősorban szövetségek kötésével igyekezett célját elérni. Mindenfelé lázasan igyekezett fokozni a maga biztonságát, csak arra nem gondolt, hogy ezt a célját a Németországgal való egyetértés keresése útján mozdítsa elő. Ellenkezőleg, minden intézkedése Németország további megalázására, elnyomására és gyengítésére irányult, ami leginkább a Ruhr-vidék megszállása idejében végsőkig menő elkeseredést váltott ki a német népben. Sőt, amikor néhány hónappal a Ruhr-vidék megszállása után a német kormány 1923 május 2-án az engesztelődés útjára akart lépni és a szövetséges hatalmaknak egy „rajnai paktum” megkötését ajánlotta, amelyen belül hajlandó volna minden, kölcsönösségen alapuló békebiztosító megállapodás megkötésére, a francia kormány (Poincaré) ezt még jóformán megfontolás tárgyává sem tette és már május 6-án egyenesen sértő alakban visszautasította.

Azok a tárgyalások, amelyek 1924 őszén az ú. n. genfi protokollum körül folytak és amelyeknek célja a támadó hadjáratok lehetetlenné tétele volt, ha nem is

vezettek eredményre, mégis megjavították az általános atmoszférát és megérlelték a helyzetet a Franciaország és Németország közötti közeledésre is. Talán ennél is jobban járult hozzá a közeledés megérlelődéséhez az a vereség, amely az 1924. év folyamán a Poincaré-kormányt a jóvátételi kérdésben érte. Poincaré ezt a kérdést, melynek egyes fázisaira itt ki nem térhetünk, 1922-ben és 1923-ban következetesen politikai céljaira, Németország leigázásának céljaira használta ki, hiszen a jóvátételi követelések szolgáltattak Franciaországnak ürügyet a Ruhr-vidék megszállására is. Az általános gazdasági helyzetet azonban ez a politika folytonosan irritálta, úgy, hogy az egész világ közvéleményének nyomása alatt a jóvátételi bizottság 1923 november 30-án két szakértő-bizottságot küldött ki, amely 1924 január elején kezdte meg működését. Az egyik bizottság Dawes tábornok elnöklete alatt azután részletes tervet dolgozott ki Németország jóvátételi kötelezettségeinek teljesítésére vonatkozólag és ez az ún. *Dawes-terv* egy 1924 augusztus 30-án aláírt egyezménybe is foglaltatott. Ezek a tárgyalások és megállapodások kivonták a jóvátételi kérdést a politikai szempontoktól irányított módszerek köréből, ami a francia németellenes politika egyik legfőbb fegyverét tompította le. Végül nem lehetetlen, hogy a Ruhr-vidék megszállása sem váltotta be mindazokat a reményeket, amelyeket francia kezdeményezői hozzáfűztek. Mindezek a körülmények kétségkívül közrehatottak Franciaország politikájának megváltoztatására és útját egyengették a francia-német viszonyban 1925 februárjában bekövetkezett második fázisnak.

A döntő lépést e tekintetben Stresemann német külügyminiszter tette meg. 1925 február 9-iki kelettel emlékirattal fordult a szövetségi államok kormányához. Ennek eszmemenete a genfi protokollumba kapcsolódik

bele és azt a kérdést veti fel, hogy ha már nem sikerült egy, a világ összes államait felölelő konvenciót létesíteni, amilyent a genfi protokollum tervezett, nem volna-e lehetséges legalább egy szűkebb körre szorító paktumot létesíteni, amely a későbbi általánosabb rendezést mintegy előkészítené és annak idején abba beolvasztható volna. A maga részéről Németország kijelentette, hogy szívesen hozzájárulna egy olyan paktumhoz, amelyben a Rajnán érdekelt hatalmak, mindekenelőtt Anglia, Franciaország, Olaszország és Németország kötelezettséget vállalnának az Egyesült-Államokkal, mint kezessel (Treuhand, trustee) szemben, hogy egymással szemben háborút viselni nem fognak. Hozzájárulna továbbá Németország egy olyan megállapodáshoz is, amely a Rajna mentén a jelenlegi területi állapotot garantálja, pl. abban az alakban, hogy a Rajna mentén érdekelt hatalmak kölcsönösen köteleznék magukat, — még pedig úgy együttesen, mint külön-külön, — a jelenlegi területi állapot tiszteletben tartására, valamint arra, hogy minden ennek ellentmondó cselekedetet együttes ügynek és saját ügyüknek fogják tekinteni. Ehhez hasonlóan a Rajna-vidék demilitarizálását is hajlandó Németország garantálni.

Ezúttal a német kezdeményezés sikeresebb volt, mint két évvel korábban. A francia kormány már febr. 20-án jóindulatúan nyugtázta a neki február 19-én átadott német emlékiratot, érdemleges választ későbbre ígervén. Ez a végleges válasz 1925 június 16-án kelt. Ebben a válaszban a francia kormány a javasolt paktum gondolatát elfogadja, de az szerinte csak úgy képzelhető el, ha Németország belép a Népszövetségbe. Különösen hangsúlyozza a francia kormány, hogy a javasolt paktum nem módosíthatja a békeszerződéseket és nem foglalhatja magában sem a szerződések revízióját, sem a békeszerződés alkalmazására vonatkozó in-

tézkedések módosítását, nem befolyásolhatja továbbá a rajnai terület katonai megszállására vonatkozó intézkedéseket sem. Július 20-án kelt viszonzásában a német kormány részletesen kitér ezekre az észrevételekre és amit erre nézve mond, érdekesen jellemzi azokat a célokat, amelyeket Németország közeledési politikájával követett. A német jegyzék ugyanis kifejti, hogy az általa javasolt paktum nem jelenti a létező szerződések megváltoztatását. „A német kormány azonban magától értetődőnek tartja, hogy ez nem zárja ki a jövőt illetőleg annak lehetőségét, hogy *létező szerződések békés megállapodásod útján alkalmas* időben a megváltozott viszonyokhoz hozzáidomíttassanak”, — hiszen már a Népszövetség egységokmánya is számol az ilyen szükségességekkel. Ami a katonai megszállások kérdését illeti, Németország a paktum megkötését nem teszi függővé az e részben fennálló szerződéses intézkedések megváltoztatásától, mindazonáltal azt tartja, hogy: „biztonsági paktum létrejötté oly lényeges újítás volna, *amely nem maradhat visszahatás nélkül a megszállt területedre és általában a megszállás kérdésére*”. A francia kormány augusztus 24-én válaszol, kijelentvén, hogy nem szándékozik magát a népszövetségi egységokmány bármely intézkedése alól kivonni, a megszállásra vonatkozó jogairól pedig minden békés szándéka ellenére sem mondhat le.

Ezen az alapon jöttek létre 1925 október 16-án az ú. n. *locarno-i megállapodások*, amelyek Németország és Franciaország egymáshoz való viszonyát új alapokra fektették. A megállapodások állnak a zárójegyzőkönyvből, a tulajdonképeni garanciális szerződésből és azokból a választott bírósági szerződésekből, amelyeket Németország kötött elsősorban — a rajnai paktum kiegészítéseképpen — Franciaországgal és Belgiummal, másodsorban — az összmegállapodásokkal lazább kapcsó-

latban, — Lengyelországgal és Cseh-Szlovákiával, mint Franciaország szövetségeseivel. Az első cikk ki' mondja, hogy a szerződő felek (Németország, Belgium, Franciaország, Anglia és Olaszország) „külön-külön és együttesen garantálják a Németország és Belgium, valamint a Németország és Franciaország közötti határokból adódó területi status-quo-t, e határok sérthetlenségét, úgy, amint azok a Versailles-ben 1919 június 28-án aláírt szerződésben vagy annak végrehajtása folyamán megállapítottak, valamint a nevezett szerződés 42. és 43. cikkében a demilitarizált zónára nézve foglalt intézkedések betartását.” A második cikk szerint Németország egyfelől és Belgium, illetve Franciaország másfelől kölcsönösen arra kötelezik magukat, hogy semmi esetre sem fogják egymást megtámadni vagy egymás területére betörni vagy egymás ellen háborút viselni. Kivétetnek azok az esetek, amikor önvédelemről van szó (aminek feltételei részletesebben is körül vannak írva), amikor a népszövetség egyezségokmánya 16. cikke alapján valamely békebontó állam elleni együttes eljárásról van szó, amely esetben a területükön való katonai átvonulást megkönnyíteni tartoznak, végül bizonyos, az egyezségokmány 15. cikkéből adódó esetekben. A katonai átvonulás megengedésére vonatkozó intézkedésekkel kapcsolatban azonban Németország, tekintettel egyfelől lefegyverzett állapotára, másfelől földrajzi helyzetére, oly értelmezést eszközölt ki, — különösen egy Oroszország ellen irányuló közös katonai akció lehetőségére való tekintettel, — amely szerint csak olyan mértékben kell közreműködnie a békebontó állam ellen irányuló együttes fellépésben, amilyen mértékben az katonai helyzetével és földrajzi fekvésével összeegyeztethető. Mindennemű vitás kérdés, amely egyfelől Németország és másfelől Belgium, illetve Franciaország kö-

zött felmerül és rendes diplomáciai eljárás útján nem oldható meg, békés úton fog szabályozást nyerni, még pedig úgy, hogy oly esetek, amelyekben a felek köb csönösen valamilyen jog fennállását vonják kétségbe, választott bíróság, minden más kérdés békéltető bizottság elé kerül. A választott bíróság határozatai feltétlenül kötelezőek. Ha a békéltető bizottság által javasolt megoldáshoz mindkét fél nem járulna hozzá, a kérdés a népszövetség tanácsa által döntendő el. Ha a szerződő felek egyike azon a véleményen volna, hogy a jelen szerződést a másik fél megsértette, ezt tartozik a népszövetség tanácsának bejelenteni és ha a tanács is megállapítja a szerződés megszegését, a szerződő felek mindegyike köteles azonnal segítséget nyújtani annak az államnak, amely ellen a sérelmes cselekedet irányul. Egyes részletesebben körülírt flagrális esetekben ezt a segítséget azonnal, a népszövetség tanácsának határozata előtt is nyújtani kell a megtámadott állam részére, de ha aztán a tanács határozott, a szerződő felek kötelesek a tanács minden oly ajánlását követni, amely, az érdekelt államok szavazataitól eltekintve, egyhangúlag határozatok el.

A locarnói szerződésnek nagy jelentősége van úgy Franciaország, mint a Németbirodalom szempontjából. Franciaország benne megkapta keleti határainak azt a nemzetközi garanciáját, amelyekre már a béketárgyalásokban is eredménytelenül törekedett, nem ugyan Angliától és az Egyesült Államoktól, de Angliától, Olaszországtól és Belgiumtól. Mi több, megkapta ezt a garanciát magának Németországnak részéről is, amely így önként is kötelezően elismerte az oktrojált versailles-i szerződésnek az új francia-német határra vonatkozó megállapítását, tehát Elzász-Lotaringiának Franciaországhoz való visszacsatolását. Viszont Németország biztosítékot nyert ebben a szerződésben, hogy a ver-

sailles-i béke egyes öt megkötő és szankcióval sújtó intézkedései nem fognak, úgy, amint ez a Ruhr-vidék megszállása alkalmával történt — ürügyül szolgálni olyan intézkedések foganatosítására, amelyek politikai célra (Németország leigázására) szolgálhatnak. A bilincseket a locarnói szerződés még nem veszi le Németországról, de azok kezelését és esetleges megszorítását nem Németország elsősorban érdekelt ellenségére, hanem egy nemzetközi fórumra bízta. Németország így nyugodtabban gondolhatott saját jövőjére és ebben a helyzetben célul tűzhetette ki magának 1. a megszállt területek kiürítésének siettetését, vagy legalább is a megszállás enyhítését, 2. a jóvátételi kérdés valamely elfogadhatóbb alapon való békés rendezését. Mint későbbi, egyelőre kifelé határozottan be nem vallott cél esetleg még az is szem előtt lebeghetett, hogy idővel a versailles-i szerződés revíziója útján megjavítsa keleti határait, amelyeket Németország a locarnói szerződésben önként nem ismert el és amelyekre ennek a szerződésnek garanciális intézkedései nem terjednek ki, aminek azonban egyik előfeltétele a francia-német viszony további igen lényeges megjavulása volna.

Azok a remények, amelyeket német részről a locarnói megállapodásokhoz fűztek, egyelőre igen csekély mértékben valósultak meg. 1926 február elsején a szövetséges hatalmak kiürítették ugyan az első zónát, amelynek megszállása a békeszerződés szerint öt évre szólt, de egészben véve a megszálló csapatok száma 86.000 emberről csak 81.500-ra szállt alá, holott Németország békeállapotban e területen csak körülbelül 50.000 katonát tartott és erre a számra akarta leszállítani a megszálló csapatok összességét. Bonyodalmak voltak Németországnak a Népszövetségbe való felvétele, illetve az állandó tanácstagságoknak Németország belépése nyomán történt új felosztása folytán is, any-

nyira, hogy Németországnak a Népszövetségbe való felvétele, mely eredetileg 1926 márciusára volt tér' vezve, csak az év szeptemberében történhetett meg. A megszállt területen nem javultak az állapotok, a sűrűlódások és részben véres összeütközések a franciák és németek között, a perbefogások és kiutasítások tovább folytak.

Jelentékenyebb haladást jelentett a francia-német közeledés szempontjából Briand francia és Stresemann német külügyminiszternek Genf mellett, Thoiry-ben, 1926 szeptember 17-én történt találkozása. Ezen a thoiry-i beszélgetésen, amelyen a francia-német kérdések egész komplexusa szóba került, először jegecesedett ki világosan a közeledési politika egész programja. Stresemann azt kívánta, hogy Franciaország járuljon hozzá a megszálló csapatok számának azonnali leszállításához és az egész rajnai megszállásnak még az 1927. folyamán való megszüntetéséhez, továbbá a Saar-vidéknek szintén még az 1927. év folyamán történendő visszaadásához és végül ahhoz, hogy Németország a versaillesi szerződésben Belgiumnak jutott eupeni és malmédy-i területet visszaválthassa. Ezzel szemben Németország fizetne Belgium részére az említett területek megváltása címén 120 millió márkát, Franciaországnak pedig a saarvidéki kőszénbányák visszaváltása címén 250—300 millió márkát, egyben hozzájárulna, hogy a nemet birodalmi vasúti kötvények egy része (állítólag másfélmilliárd márka erejéig) mobilizáltassék, illetve Amerikában eladassék. Mindkét külügyminiszter kétségkívül komolyan akarta a közeledést, amelyről Stresemann 1926 október 2-án úgy nyilatkozott, hogy ez „minden európai rend és pacifikáció főpillére”, de ennek előfeltételei véglegesen azóta sem voltak megvalósíthatók. Az összes erről a kérdésről beszélgetésekben és tárgyalásokban német részről következetesen

utaltak arra, hogy a Franciaországhoz való közeledés lehetetlen mindaddig, „amíg le nem döntenek a megszállás alakjában a két nemzet között fennálló sorompók”. Franciaország nem is tagadta, hogy a megszállás korábbi beszüntetése és a Saar-vidék korábbi visszadása abban az esetben, ha Németország a békekötésből folyó összes kötelezettségeit teljesítette, szóba kerülhet.

„A megszállás, — mondotta Briand 1926 november 30-án — megváltoztathatja jellegét, sőt tartama is módosulhat, mihelyt célja el van érve.” Azt sem tagadta, hogy Németország a Dawes-terv alapján jóvátételi kötelezettségeit pontosan teljesíti. Nem volt ugyan megelégedve a békeszerződés által előírt német katonai felszerelés keresztülvitelének mikéntjével, de ebben a tekintetben a thoiryi találkozást követő időben a német kormány iparkodott a francia kívánságokat pótlólag teljesíteni. Nehézség elejétől kezdve a vasúti kötvények mobilizációja tekintetében mutatkozott. Eltekintve attól, hogy a francia közvélemény egy része keveselte az ily módon befolyó összeget, a terv megvalósítása az amerikai pénzpiac igénybevétele nélkül nem volt elképzelhető, itt azonban kevés hajlandóság mutatkozott a vasúti kötvényeknek, különösen a francia háborús adósságoknak rendezése előtt való átvételére.

Ilyformán már 1926 végén arról volt szó, hogy azaz út, amelyet a két külügyminiszter Thoiryben kilátásba vett, nem járható és hogy a közeledésre új alapot kell keresni. Ennek az új alapnak javaslatba hozatalát azonban mindkét fél a másik féltől várta, úgy hogy a közeledési akció 1927-ben teljesen megakadt. Mindössze a megszállt csapatoknak 10.000 fővel való leszállítását lehetett augusztus végén keresztül vinni, egy ígéret alapján, melyet Németország még a locarnói tárgyalások idején kapott. A leszállítás után a megszálló csa-

patok száma még mindig 60.000 ember maradt. A francia és német miniszterek közben eléggé éles beszédek is váltottak. Június folyamán Poincaré francia miniszterelnök lunévillei beszédében erősen támadta a német kormányt, elégtelennek mondvá a német katonai leszerelés keresztülvitelét és kifogásolván Németország bevallott törekvését a Dawes-tervnek rövid időn belül való revíziójára, mire Stresemann német külügyminiszter őt amaz alternatíva elé állította, hogy a Ruhr-politikát, vagy a locarnói politikát akarja-e folytatni, mert mindkettőt egyszerre nem lehet. Az általános benyomás az volt, hogy Poincaré nem teljes mértékben támogatja külügyminiszterének, Briand-nak, a Németországhoz való közeledés érdekében kifejtett tevékenységét.

A közeledés az 1928. év felében sem tett jelentékenyebb haladást. Stresemann január 30-án újból figyelmeztetett egy parlamenti beszédben arra, hogy a katonai megszállás fenntartása nem egyeztethető össze „Locarno szellemével” és legfőbb akadálya a francia-német közeledésnek. „A kiürítés problémájának megvitatása, — folytatta Stresemann — nemcsak formális joga Németországnak a versaillesi szerződés alapján, hanem egyúttal logikus, habár nem is kifejezetten formulázott következménye egy oly szerződésnek (a locarnóinak), amely a két ország között az erőszak alkalmazását kizárja.” Briand február 2-án válaszol és arra az álláspontra helyezkedik, hogy a kiürítés a békeszerződésben megállapított időpontok előtt lehetséges, sőt készségét nyilvánítja az ez alapon való tárgyalásra, ragaszkodik azonban ahhoz, hogy Franciaország az általa netán adandó engedményekért ellenértéket kapjon két irányban: először a jóvátételi fizetések siettetésében, másfelől azzal, hogy megfelelő szervezet ellenőrizze a

Rajnavidék demilitarizálását s a demilitarizálásnak 1935-ön túl való érvénybentartását.

Egy hónappal később Poincaré miniszterelnök Carcassoneban szintén kijelentette, hogy szívesen látná, ha a német vasúti és ipari kötvények mobilizálása sikerülne és ha ezzel kapcsolatban az összes a francia-német viszonyt érintő kérdések újból megfontolás tárgyát képeznék. Poincaré e nyilatkozatának kettős fontossága van. Eloszlatja azt a gyanút, hogy a német-francia viszonyt illető kérdésekben nem értene egyet Briand politikájával és visszatérést jelent a thoiryi politika alapjaihoz.

Csak a Népszövetség 1928. évi teljes ülése alkalmából, szeptember 17-én, történt haladás a német-francia viszonyt érintő kérdések elintézése terén. Németország, Belgium, Franciaország, Nagybritannia, Olaszország és Japán képviselői három hosszabb megbeszélés után megegyeztek három pontra nézve. Először arra, hogy a *Rajna-vidék* Németország által kivont időelőtti *kiürítése* dolgában hivatalos tárgyalások fognak megindulni. Másodszer arra, hogy a *jóvá-tétel* *érdését* véglegesen és teljesen rendezik és e célból a hat kormány pénzügyi szakértőiből álló bizottságot fognak kiküldeni. Harmadszor arra nézve, hogy békéltető *bizottságot* létesítenek, amelynek összetétele dolgában későbbre tartották fenn az elhatározást.

A *Rajna-vidék* kiürítése tárgyában 1929 áprilisáig a tervbe vett tárgyalások nem indultak meg.

A *jóvá-tétel* kérdésének végleges rendezése érdekében a német kormány okt. 30-án hivatalosan javaslatba hozta a pénzügyi szakértők bizottságának kiküldetését. Az öt hatalom, amely Németországgal együtt a szeptemberi genfi tanácskozáson részt vett, hozzájárult a bizottság kiküldéséhez, valamint ahhoz is, hogy a bizottság tagjai független, azaz kormányinstrukciókhoz

nem kötött, szakemberek legyenek. Egyúttal azonban Franciaország és Anglia iparkodtak megállapítani azt a keretet, amelyben a tárgyalásoknak mozogniuk kell. Mindkét állam azt kívánta, hogy Németország vegye át azokat a fizetéseket, amelyeket nekik háborús tartó' zásaik után Amerikának kell fizetniök, Franciaország azonkívül a háború által elpusztított területek helyre-állítása költségeit is Németországra akarta hárítani, hajlandónak látszik azonban lemondani arról, hogy a háborúban elesettek és hadirokkantak ellátását Németország fizesse meg. A német kormány ezzel szemben egy november 23-áról kelt emlékiratban arra az álláspontra helyezkedett, hogy jóvátételi tartozása végleges rendezésének csak azt tekintheti, amely Németország teljesítő-képességéből indul ki. Az a szakértő bizottság, amely hivatott arra, hogy előkészítse a jóvátételi kérdés végleges rendezését, 1929 február közepén Párisban ült össze.

A német külpolitikát minden valószínűség szerint még hosszabb ideig ezek a kérdések fogják lekötöni. Csak ha ezek valamilyen rendezést nyertek, kerülhet sor a német politika távolabbi céljainak megvalósítására.

Ezekhez tartozik mindenesetre a *keleti határok* kérdése, amelyeket illetően Németország eddig semmiféle kötelezettséget nem vállalt. És ide tartozik Ausztriának Németországba való beolvasztása is, az „*Anschluss*“ kérdése, amelyről más helyen lesz még szó.

A KISANTANT

Cseh-Szlovákia, Jugoszlávia és Románia 1920. és 1921-ben egymás közt több, tartalmilag nem teljesen

azonos szövetségi szerződést kötöttek és azóta a külpolitika terén több vonatkozásban együttműködnek.¹

A szövetségnek egyetlen célja, *a trianoni szerződés által megállapított területi rend megvédése*. Alaptendenciája tehát Magyarország azon törekvése ellen irányul, hogy a trianoni szerződés revízióját keresztülvigye. Cseh-Szlovákia részéről ismételten kísérlet történt arra, hogy a kisantant ennél továbbmenő jelentőséget kapjon. Eleinte az volt a törekvés, hogy a szövetség más államok bevonásával kiterjesztessék és e tekintetben különösen Ausztriára, Lengyelországra és Görögországra gondoltak. De ezek a törekvések kudarcra végeztek. Azóta a cseh-szlovák politika a kisantant tárgyi körét igyekszik kiterjeszteni, különösen gazdasági együttműködés révén, de mindeddig ez sem sikerült. Utóbb megkísérelték, legalább Ausztriát bevonni a kisantanttal való gazdasági együttműködésbe, de Seipel osztrák kancellár ezzel a törekvéssel szemben határozottan elutasító álláspontot foglalt el.

A kisantant egyes országainak azonban közös törekvéseiken kívül vannak önálló tendenciáik is.

Cseh-Szlovákia a trianoni és st. germaini szerződések alapján ma birtokolt területének megóvásán kívül erősen van érdekelve abban is, hogy *Ausztriának Németországhoz való csatlakozása* megakadályoztassék, mert ebben az esetben Cseh-Szlovákia legnagyobb részét a német nagyhatalom ölelné körül, amely — esetleg Magyarországgal együtt — annál inkább fenyegethetné a cseh-szlovák köztársaság létét vagy függetlenségét, mert cseh-szlovák területen jelentékeny német és magyar kisebbségek is élnek.

Jugoszlávia szintén ismételten kijelentette, hogy Ausztriának Németországhoz való csatlakozását össze-

¹ L. a Magyar Szemle 1928 augusztusi számában megjelent cikket: a kisantant.

egyeztetetlennek tartja a maga érdekeivel. Részben azért, mert nem tartja magára nézve előnyösnek, hogy a német nagyhatalommal közvetlen szomszédságba kerüljön, részben azért, mert Cseh-Szlovákiának ebben az esetben bekövetkező gyengülése sokban csökkentené a jugoszláv-cseh-szlovák szövetség értékét, amelyre Jugoszlávia erősen támaszkodik. Jugoszláviának legerősebb külpolitikai érdekei a már ismertetett *olasz-jugoszláv* ellentétbe kapcsolódnak bele. De ellentétek választják el Jugoszláviát Bolgárországtól és Görögországtól is. Ezekkel az ellentétekkel a Balkán politikai viszonyok ismertetése során fogunk megismerkedni.

Végül *Romániának* a kisantant útján megvédett külpolitikai érdekein kívül az *Oroszországgal való viszony* okoz különösebb gondot. Oroszország nem mondott le Besszarábiáról, amelyet a világháború után Románia a maga részére foglalt le és állandóan fenntart a veszély, hogy Oroszország ennek a területnek visszaszerzését előbb-utóbb meg fogja kísérelni. Ez a közös veszély hozta Romániát közvetlen kapcsolatba Lengyelországgal, amellyel szövetséget is kötött. Némi-leg csökkentette Romániának egy Besszarábia miatti orosz támadástól való aggodalmát az 1929 január havában Litvinow orosz külügyi népbiztos kezdeményezésére létrejött „keleti paktum”, amely tulajdonképpen a Kellogg-paktumot lépteti azonnal hatályba Oroszország, Lengyelország, Románia és a három balti ország között. E paktum szerint az említett országok lemondtak arról, hogy egymással szemben háborút folytatnak. Az orosz kormány azonban kijelentette, hogy ez nem jelent lemondást egyszersmind Besszarábiáról is.

A kisantanthoz tartozó országok ezen *külön* érdekei többnyire olyanok, amelyek kisantantbeli szövetségeseiket nem érdeklik. Sem Cseh-Szlovákország, de még kevésbé Románia, nem hajlandók magukat az

olasz-jugoszláv ellentétek terén Jugoszláviával azonosítani. Sem Csehország, sem Jugoszlávia nem gondolnak arra, hogy Románia mellé álljanak, ha az Oroszországgal kerülne összeütközésbe. Románia viszont Ausztriának Németországhoz való csatolását szemlélné jóval hűvösebben, mint szövetségstársai. Ezek az érdekelágazások jelentékenyen csökkentik a kisantant erejét.

A kisantant államai *Franciaországgal*, mint már említettük, szerződéses viszonyban állnak és ezért az európai politikában többé-kevésbé a francia érdekek mellett foglalnak állást, amint viszont Franciaország is támogatja őket együttes vagy külön érdekeiknek megvédésében,

AUSZTRIA

Az európai külpolitika Magyarországot legjobban és legközvetlenebbül érintő problémáinak egyike a velünk szomszédos Ausztria politikai sorsának jövő alakulása. Ez a kérdés kifelé ma elsősorban azoknak a törekvéseknek alakjában jut kifejezésre, melyek Ausztriának a német birodalomba való beolvasztására irányulnak (*Anschluss-mozgalom*). Ez a törekvés azonban nem meríti ki azokat a lehetőségeket, amelyekkel e téren számolni kell. Bármilyen alakulást nyerjen Ausztria nemzetközi elhelyezkedésének kérdése, az már az ország velünk szomszédos fekvésénél fogva is mindig nagy hatással lesz Magyarország jövő külpolitikájára és nemzetközi helyzetére is. Általában háromféle lehetőséggel kell Ausztria sorsának további alakulása terén számolni:

Az egyik lehetőség az, hogy Ausztria olyan független *kisállam* marad, amilyenként a st.-germaini békeszerződés megalkotta. Ausztriában ezt lehetetlennek mondják azzal az indokolással, hogy a kis Ausztria gazdaságilag nem életképes. Ez azonban nem egészen bizonyos. Ausztria gazdasági viszonyai igen nagy hasonlatosságot mutatnak Svájc gazdasági viszonyaival. Mindkettő a külföldtől függ élelmiszerellátása szempontjából, mindkettő el van zárva a tengertől. Ámde mindkettőnek van igen teljesítőképes, bár néhány speciális ágra szorítókozó ipara és mindkettő rendelkezik egy nagyszabású idegenforgalom minden előfeltételével. Ausztriának törekvése, hogy valamely nagyobb területbe beolvasszassák, sokkal inkább politikai, mint gazdasági okokra vezethető vissza. Az osztrák nép századokon keresztül egy nagyhatalom kebelében élt és nem érzi jól magát Ausztria mostani összezsugorodott állapotában. Azonkívül az a vonzóerő, amelyet a nagy német birodalom az ugyancsak németnyelvű osztrák lakosságra gyakorol, kivált az említett lélektani diszpozíciókra való tekintettel, állandóan éleszti a csatlakozási mozgalmat.

v A második lehetőség, amellyel számolni kell, Ausztria és [^]Németország egyesülése. Ez azonban a békeszerződések értelmében csakis a Népszövetség tanácsának egyhangú határozata alapján jöhetne létre és ilyen egyhangú határozat ezidőszert ki van zárva, mert úgy Franciaország, mint Olaszország, de a kisantant államai is, feltétlenül elleneznék Németországnak ily módon való gyarapítását, melynek következményeit az európai hatalmi megosztás szempontjából magukra nézve hátrányosnak tartják. Ha az európai politikában olyan konstelláció állana elő, amely a csatlakozási gondolatot az említett államok ellenkezésének dacára megvalósíthatóvá teszi, a mai hangulatban ezt az

alkalmat úgy Németország, mint Ausztria kihasználnák egyesülésük kimondására. Politikai szempontból ez a törekvés érthető is, mert hiszen bizonyos kívánságok, amelyek az osztrák népben, ha csak lappangó alakban is, élnek, (mint pl. a déltiroli németiséggel való kapcsolat helyreállítására vagy egy tengeri kikötő megszerzésére irányuló törekvések), ha egyáltalában, úgy csakis ezen az úton juthatnak — bármily távoli jövőben is — érvényre. Gazdaságilag a csatlakozás Ausztriára nézve igen súlyos megrázkódtatásokkal járna, mert az osztrák ipar nem bírja el ezidőszerint a német ipar versenyét, noha valószínű, hogy később Ausztriában új ipar fejlődhetnék, nem önállóan ugyan, de mint a hatalmas német ipari organizáció egyik alkatrésze.

A harmadik lehetőség, amellyel számolni kell, *Ausztriának valamilyen összeköttetése a középeurópai államok egyikével vagy másikkal*, lazább vagy szilárdabb formában, tágabban vagy szűkebben felfogott politikai és gazdasági célok megvalósítására. Ilyen összeköttetés természetesen csak az illető országok állami és nemzeti függetlenségének teljes fenntartása mellett képzelhető el, nemzetközijogi és nem közjogi formák között. Egy ilyen alakulat azonban jelenleg kevésbé csábítja az osztrák népet, mert benne nem remélhetné többé azt a vezető állást, amelyet a régi monarchiában elfoglalt, nem is válnék ismét egy nagyhatalom alkotórészévé, és le is kellene mondania azokról a messzebbmenő politikai célokról, melyeknek megvalósítását a Németországgal való egyesüléstől reméli. De más okok sem teszik ezt a lehetőséget Ausztria szempontjából kívánatosná. Azoknak az országoknak sorában, amelyek az ilyen szövetséges viszony szempontjából tekintetbe jönnek, Cseh-Szlovákiát elválasztja Ausztriától a csehek és a cseh-németek közötti ellentét, Magyarországot és Ausztriát pedig elválasztják egymástól a kiegyezései idők-

ben előfordult sűrűlódásokra való, mindkét részen kellemtelen visszaemlékezések. E sűrűlódásokat mindegyik nép a másik nép hibájául rója fel, holott azok oka voltaképpen leginkább a monarchia elavult szerkezetében rejlett. Egy ilyen alakulat létrehozásában — ami különben teljesen valószínűtlen, — ma csakis azok az államok vannak érdekelve, amelyek egyfelől saját érdekeik szempontjából hátrányosnak tekintik Németországnak Ausztria beolvasztása útján való megerősítését, másfelől pedig eléggé tisztán látnak atekintetben, hogy a csatlakozás Ausztria elszigeteltségének fenntartása esetében nem lesz elkerülhető, hanem az első nagyobb európai bonyodalomnál mintegy önként fog megvalósulni. Ezek a megfontolások irányítják ebben a kérdésben például a francia politikát. Az olasz politika ellenben, amelyben a Németország túlságos megerősödésétől való félelem szintén bizonyos szerepet játszik, különösképpen más szempontok irányítják, mert Olaszország, bár mereven ellenzi az Anschluss-t, ellene van annak is, hogy Ausztria más közép-európai országokkal szorosabb kapcsolatba lépjen, nyilván azért, mert azt hiszi, hogy Ausztria rá lesz kényszeríthető mai elszigetelt helyzetében való megmaradására, ami pillanatnyilag — de csakis pillanatnyilag — meg is áll.

A csatlakozási mozgalom sikere igen erős hatással volna Magyarországnak külpolitikai helyzetére, mert kétségtelen, hogy egy Magyarországgal közvetlenül határos, 80 millió lakosságú német birodalom Magyarországra igen nagy vonzóerőt gyakorolna.

OROSZORSZÁG,

Az orosz külpolitika jelenleg egészen különleges képet nyújt, amely a többi európai állam külpolitika'jától alapvető dolgokban eltér.

A szovjeturalom felállításáig (1917 november 8) az orosz külpolitikának nacionalista jelszavakba bújtatott terjeszkedő tendenciái voltak és ezek mindig erős befolyást gyakoroltak a világpolitikai konstellációk kialakulására. Európában ezek a terjeszkedési törekvések főleg a Balkán-félszigeten és Középeurópában nyilatkoztak meg. Az orosz nacionalisták (szlavophilek, pánszlávok) célja az volt, hogy a Középeurópában és a Balkánon élő szláv népek orosz vezetés alatt egy nagy szláv érdekközösségben egyesüljenek. Ennek a politikának alap gondolatát Ignatiew gróf, a pánszláv törekvéseknek régebben egyik legtevékenyebb képviselője, abban foglalta össze, hogy „Ausztria-Magyarország és (az akkoriban még fel nem osztott) Törökország szláv népességét az oroszok szövetségeseivé és az orosz politika eszközeivé kell tenni, hogy azok a németység ellen felhasználhatók legyenek.” Ezek a törekvések erősen befolyásolták a cári Oroszország külpolitikáját, bár ez soha nyíltan nem azonosította magát velük. A Balkánon ez a tendencia összefolyt az oroszoknak ama régi vágyával, hogy Konstantinápolyt maguknak megszerezzék. Ennek a törekvésnek érzelmi okok mellett reálpolitikai indokai is voltak, mert Konstantinápoly és az általa uralt tengerszorosok birtoka Oroszországra nézve elhárította volna úgy annak lehetőségét, hogy az orosz hajóknak a Fekete-tengerből a Földközi-tengerbe való kijutását idegen hatalmak megakadályozzák, mint azt a veszélyt, hogy idegen hajók a Fekete-tengerbe Oroszország ellen irányuló támadó szándékkal behatoljanak. Középeurópában a

pánszláv törekvések áthidalhatatlan ellentétet támasztottak Oroszország és Ausztria-Magyarország, valamint az ezzel szövetséges Németország között. Hasonló expanziós törekvései voltak azonban az orosz politikának a Keleten is, ahol nem pánszláv eszmékről volt szó; — részben Középázsiaiban, ahol Oroszország mind délebbre tolta birtokait India irányában, mint a távol Keleten, ahol az orosz terjeszkedési törekvések Kína rovására érvényesültek és 1904—1905-ben háborús összeütközésre is vezettek Oroszország és Japán között. Az orosz politika legerősebb ellenlábasa az egész XIX. század folyamán Anglia volt, amely mindig megakadályozta Oroszország Konstantinápolyra vonatkozó terveinek sikerét, tartván attól, hogy ezzel Oroszország Földközi-tengeri hatalommá válnék, ami e tengeren az Angliára nézve kedvező erőviszonyokat károsan befolyásolta volna, de minduntalan szembekerült Oroszországgal Ázsiában is. Az angol-orosz ellentét azonban 1907-ben bizonyos Középázsiaira vonatkozó megállapodások kapcsán ideiglenes elintézetést nyert, úgy hogy nem akadályozta Angliának és Oroszországnak a világháborúban való együttműködését. Az orosz külpolitika érdeklődése a cári uralom alatt felváltva fordult egyszer a távol Kelet, máskor a Balkán felé és felváltva nyugtalanította egyszer a Keletet, aztán a Nyugatot.

Az 1917. évi orosz forradalomban és Oroszországnak szovjetköztársasággá való átalakulásánál a történelemben olykor-olykor megnyilvánuló nemezis éppen azokon az orosz körökön bosszulta meg magát, amelyeknek agresszív törekvései a világháborút előidéző okok között talán a legdőntőbb szerepet játszották. Ez az átalakulás természetesen visszahatott az orosz külpolitikára is. De az expanzióra való törekvés és agresszivitás, amely a cári Oroszország külpolitika-

jában mutatkozott, nem szűnt meg a szovjeturalom alatt sem, úgy hogy Oroszország tovább is az európai külpolitika egyik legnyugtalanabb tényezője maradt. Nyílt kérdés, hogy a régi és az új Oroszország politi' kájában egyaránt megnyilvánuló támadó jelleg fennmaradása véletlen-e, avagy pedig bizonyos, az orosz néplélek mélyében rejlő erők lényegükben azonos és csak külső megjelenési formájukban újszerű megnyilvánulásával állunk-e szemben. Az orosz politika eszközei mindenesetre változtak, amennyiben az orosz politika ma a katonai erők helyett inkább bizonyos szociális erőkre támaszkodik és a nemzeti és faji ellentétek felkeltése és szítása helyett a szociális ellentétek kihasználását kíséri meg. De gyakran úgy látszik, mintha a régi orosz terjeszkedő törekvések csak pánszláv köpönyegüket cserélték volna fel a kommunista jelszavak köpönyegével. Amint a pánszláv ideológia a „rothadt nyugatot” akarta felfrissíteni „egészséges szláv vérrel”, úgy a mostam bolsevista ideológia „a nyugat kapitalista kizsákmányolóit” akarja megsemmisíteni a kommunista gazdasági rendszernek rájuk való erőltetésével.

A mai orosz külpolitikában nagy szerepet játszanak az osztályharc motívumai és ezek adják meg annak egészen különleges jellegét. A szovjetorosz felfogás szerint az osztályharc a proletariátus diktatúrájában érte el eddigelé legmagasabb fejlődési fokát, — ezért a szovjetorosz politika céljának tartja, hogy ezt a politikai és gazdasági rendszert az egész világra reáakényszerítse. Hogy a kommunista ideológia szerint ez a politika csak átmenet egy olyan állapot felé, amely államokat egyáltalában nem ismer, az még akkor sem jelentene sokat, ha ez tényleg egyes szovjetorosz politikusok becsületes hite volna, — hiszen éppen ez a hit az az új köpönyeg, amelyben a régi tendenciák ma

megjelennek. Ma az orosz politikának bevallott célja — Stalin szavai szerint —: megvédeni a kommunista elveknek eddig megnyert területeket, „ápolni a más országok proletárjaival való összeköttetéseket, főrre* dalmakat szítani más országokban és ezeket győzelemre segíteni”.

Az orosz politika tehát a maga eszközei közé egy olyant is beillesztett, amellyel semmiféle más állam nem élhet. Különleges ideológiája révén keres és talál szövetségeseket a maga politikai céljai részére más országok munkástömegeiben, úgy, amint a régi Oroszország az ő speciális ideológiája révén a nemzetiségi ellentétek szításával keresett szövetségeseket a vele szemben álló hatalmak saját polgárai között az orosz politika céljainak előmozdítására. A régi orosz politikának terjeszkedő törekvései és agresszivitása változatlan maradt az osztályharc motívumainak köntösében is, — de sokkal veszedelmesebbé vált, mert míg a régi orosz politika a szláv népek körén kívül nem gyakorolhatott hatást, a mai orosz politika az összes népet fenyegeti. Az orosz expanzióknak akciós rádiusa ezzel jelentékeny mértékben megnagyobbodott.

Az osztályharc motívumainak az orosz politika szolgálatába való állítása okozza, hogy az orosz külpolitika intézésében ma több olyan tényező működik közre, amellyel más országokban nem találkozunk. Különösen három ilyen tényezőt látunk.¹

1. A külügyi népbiztosság (Narkomindel), amely nagyjában megfelel más országok külügyminisztériumainak, de abban különbözik tőlük, hogy azt nem egyetlen miniszter vezeti, hanem egy több (jelenleg hat) tagból álló kollégium, amelynek tagjai jogilag

¹ Lásd Georg Qeinow: Die Aussenpolitik der Sowjetunion u. ihre Organe. Europäische Gespräche, 1927 júl. száma.

egyenrangúak, bár tényleg egy részük csak osztályfőnöki funkciókat teljesít.

2. A Kommunista Nemzetközi Szövetség (Komin-tern) választmánya, amelynek nemcsak orosz állampolgárok a tagjai, mert pl. jelenleg négy orosz, két német, egy finn, egy japán és egy ukrán nemzetiségű lengyel kommunistából áll. Ez a bizottság tartja fenn a külföldi munkássággal való politikai összeköttetést, ő dolgozik a külföldi munkástömegek forradalmasításán, irányítja a külföldi kommunista pártok működését és információkat gyűjt a szovjetállam külpolitikája részére.

3. A Kommunista Szakszervezetek Nemzetközi Szervezete (Profintern), amely ugyancsak a külföldi munkásokkal való összeköttetést tartja fenn, de nem annyira politikai, mint inkább gazdasági és szociálpolitikai tekintetben és ugyancsak értékes információkat gyűjt a hivatalos politika részére. A külföldi munkásmozgalmak (pl. angol szénmunkások sztrájkja) mögött gyakran ez a szervezet áll.

Mindhárom szervezetnek megvannak a külföldön is a maga külön szervei. A Külügyi Népbiztosság által kiküldött külföldi képviselőknek némileg be kell tartanom a nemzetközi diplomáciai érintkezésben dívó szabályokat, a másik két szervezet képviselőit semmiféle ilyen tekintet nem feszélyezi, annál kevésbé, mivel ezek a szervek igen gyakran annak az államnak polgárai, amelyben működésüket kifejtik, sőt gyakran ennek az államnak politikájában mint képviselők aktív részt vesznek. Mindhárom szervezetnek legfőbb irányítását azonban kétségkívül a Kommunista Párt vezetésége, a jelenleg kilenctagú ú. n. Politikai Bureau tartja kezében, amely Oroszországban ma a diktatúrát tényleg gyakorolja, ő látja el utasításokkal úgy a Kül-

ügyi Népbiztosságot, mint a Komintern és a Profitem vezetőségét is.

Az orosz külpolitika intézésére rendelkezésre álló szervezetek főleg azért veszedelmesek más népekre nézve, mert mélyen belenyúlnak más államok belső életébe. Erre semmiféle más államnak nincsen annyi módja és lehetősége, mint Szovjetországnak. Több állam megkísérelte a védekezést e veszély ellen. Azokba a szerződésekbe, amelyeket — többnyire kereskedelmi kérdésekről — Szovjetországgal kötöttek, rend' szerint bevettek valami olyan kikötést, amely szerint a ezerzöldő felek tartózkodni fognak mindennemű agitációtól vagy propagandától, amely a másik szerződő fél kormánya vagy állami berendezései ellen irányul. Legrészletesebben írja körül ezt a kötelezettséget az 1921. évi angol-orosz kereskedelmi megállapodás, amelyet azonban az angol kormány hatályon kívül helyezett, mert az orosz kormány azt egyáltalában nem tartotta be. Egyáltalában ezeket a kötelezéseket legfeljebb a hivatalos orosz diplomácia — a Külügyi Népbiztosság és annak közegei — szokták annyira-mennyire figyelembe venni, a másik két szervezetben, amely felett az orosz külpolitika rendelkezik, a határvonalak aközött, amit a moszkvai vezetőség diktál és aközött, amit az egyes államok kommunista pártjai vagy szakszervezetei saját hatáskörükben elhatároznak, teljesen elmosódnak, úgy hogy az orosz kormány beavatkozása elleni védekezés nem könnyű. Ily körülmények között az említett szerződéses kikötéseknek Oroszország részéről való kijátszása jóformán állandó és csak annyi értékük van, amennyit belső rendőri ellenőrzéssel nekik adni lehet.

Szovjetországnak külpolitikája egészen Lenin 1924 január havában bekövetkezett haláláig a külföldi államokkal való gazdasági és politikai kapcsolatok

megteremtésére és kimélyítésére törekedett és e tekintetben értékes sikereket ért el. 1921-ben Anglia kereskedelmi, Németország pedig politikai természetű szerződést kötött a szovjetkormánnyal, ez utóbbit azután 1922 április 16-án létrejött rapallói szerződés jelentékenyen kibővítette. Oroszország képviselői résztvettek 1922-ben a genuai gazdasági konferencián, majd a Törökországgal Lausanne-ban folytatott béketárgyaláson, 1923-ban a Népszövetség által összehívott genfi közlekedésügyi értekezleten, majd később a Népszövetség leszerelési bizottságában. Oroszország kereskedelmi misszióit a legtöbb állam szívesen fogadta. Már Lenin halála után, de még az ő politikájának eredményeként 1924 február 2-án Anglia, hat nappal később pedig Olaszország de iure is elismerte a szovjetköztársaságot, Norvégia, Dánország, Ausztria, Görögország, Svédország és mások követték ezt a példát. Lenin halála után azonban változás állt be az orosz külpolitikában. A Népbizottságnak békés összeköttetések felvételére irányuló politikája háttérbe szorult a Komintern és Profitemern forradalmasító törekvéseivel szemben, ennek folytán Oroszország külföldi összeköttetései ismét meglazultak, — kivált amikor azokat Anglia felbontotta és amikor Németország a locamói szerződés megkötésével letért arról az irányról, amelyen a rapallói szerződéssel megindulni látszott. Azóta Oroszország elszigetelődése a külföldtől mindinkább fokozódott. 1924-ben Kínában ért el az orosz politika átmenetileg bizonyos sikereket, de csakhamar innen is kiszorult. Jellemző azonban, hogy a szovjetek politikája abban is hasonlít a cári Oroszország politikájához, hogy akkor, amikor a nyugaton nem tud sikereket elérni, kelet felé fordul. Általában Oroszország külpolitikai pozíciójának hanyatlása 1924 óta szembetűnővé vált.

Egyes szomszédaival szemben Szovjetoroszország

fokozott agresszivitást tanúsított. Így különösen Lengyelország ellen, amelyet 1920-ban katonailag is megtámadott. Oroszország és Románia között Besszarábia birtoka miatt fennálló ellentét is több ízben élesedett ki, úgy hogy háborús összeütközés lehetőségével számolni kellett. Románia 1924 elején, amikor az orosz külpolitika sikereinek tetőpontján állt, ennek a kérdésnek megbeszélésére értekezletet javasolt, amely március 27-én ült össze Bécsben. Ezen az értekezleten az orosz képviselők kijelentették, hogy bár nem állanak a történeti jognak álláspontján, Besszarábiának Románia részéről való megszállását semmivel sem igazolható rabló cselekménynek tartják. Azt kívánták, hogy a besszarábiai nép a román katonaság kivonulása után népszavazással döntsön abban a kérdésben, hogy Oroszországhoz vagy Romániához akar-e tartozni.

Románia erre azonnal megszakította a tárgyalásokat. Az orosz külpolitika hanyatlásával azonban ez a kérdés is veszített élességéből, majd csökkentette jelentőségét az ú. n. Keleti paktum is. (Lásd 65. oldal.)

ÉSZAKKELETI EURÓPA

Északkeleti Európához azokat a területeket sorozzuk, amelyek régebben az orosz birodalomhoz tartoztak, amelyekből azonban a háború után önálló államok alakultak. A legjelentékenyebb ezek közül *Lengyelország*, amely Orosz-Lengyelországon kívül még a régi Porosz-Lengyelországot és Galíciát is felöleli, azután ide tartozik *Finnország*, *Litvánia*, *Lettország* és *Észtország*.

Az a hatalom, amely ezeket az országokat első-sorban fenyegetheti, *Oroszország*, s ez 1920-ban háborút is folytatott Lengyelország ellen, amelyben azonban, mikor a lengyelek francia részről segítséget nyertek, vereséget szenvedett. Az orosz veszedelem szempontjából *Lengyelország* és *Románia* között fennálló érkazonosság a két állam között a már ismertett politikai szövetségre és katonai konvencióra is vezetett.

Lengyelországot ezenkívül még *Németországtól* is ellentétek választják el; ezeknek legmélyebb oka az a sajtóságos határ, amelyet Lengyelország a párisi békekötésben nyert és amelynél fogva egy hosszú sáv, az ú. n. danzigi korridor, választja el Németországot a hozzája tartozó Kelet-Poroszországtól. Lengyelország ama kísérleteivel szemben, hogy Németország a keleti határokat is úgy garantálja, mint ahogyan ezt a locarnói szerződésben a nyugati határokkal tette (Keleti Locamo), Németország mindig elutasítóan viselkedett.

Ami az Északnyugati Európához tartozó államok egymásközi viszonyát illeti, különösen *Lengyelország és Litvánia* között áll fenn nagymérvű feszültség.¹ 1922-ben Lengyelország megszerezte magának a vilnai kerületet, amelyre Litvánia is igényt támaszt. Litvánia ebbe azóta sem nyugodott bele, hanem minden alkalommal igyekszik Vilna visszaadását szorgalmazni és a többi szomszédaival szemben követett politikájában is külön utakon jár.

Egyébként ezeknek az országoknak egymás között és a nagyhatalmakkal szemben folytatott külpolitikája még nem mutat határozott tendenciát. Világosan körülhatárolt irányt csak a *lengyel* külpolitika vett,

¹ L. a Magyar Szemle 1927 januári számában megjelent „Lengyelország és Litvánia” című cikket.

amelynek földrajzi helyzete Oroszország és Németország között különösen veszélyes és sokban hasonlít a háború előtti Németországnak Franciaország és Oroszország közötti helyzetére. *Finnország* a skandináv államokhoz húz, sokan oda is számítják és 1920—1921-ben kísérletet is tett arra, hogy Svédországgal politikailag és katonailag szorosabb viszonyba lépjen, de ez a törekvése Svédország hűvös magatartásán meghiúsult. Svédország ugyanis, amely határozottan békés és semleges politikát folytat, nem akart belekeveredni egy Finnországgal való szövetség útján azokba a nehézségekbe, amelyekbe az Oroszországtól elszakadt új államok még kerülhetnek. Finnország az északkeleti országok között az, amely gazdaságilag legkevésbé van Oroszországra utalva és ezért a legfüggetlenebb tőle. 1922-ben a francia politika tett kísérletet arra, hogy *Lengyelország, Észtország, Lettország és Finnország főzött szövetséget* létesítsen, amely Lengyelországnak biztosította volna a vezető szerepet. Ennek a szövetségnek, amelynek magvaként egy katonai megállapodás volt tervbe véve, német- és oroszellenes jellege lett volna. Az 1922-ben tartott varsói konferencia, amelyen a nevezett négy állam képviselői vettek részt, bizonyos megállapodásokra is jutott, azokat azonban a finn parlament elvetette és a tervet nem sikerült az említett államok 1925. évi genfi konferenciáján sem feléleszteni. A terv meghiúsulása visszaszorította a francia politika befolyását és tért nyitott az angol befolyásnak, amely azóta kivált Lettországból erősebben érvényesül. Az angol politika azonban a franciától eltérőleg arra törekszik, hogy a balti államok politikája ne vegyen németellenes irányt és nem is törekszik Lengyelország hegemoniájának biztosítására. Anglia ezeket az államokat kizárólag az angol-orosz ellentét szempontjából kezeli. Ezenkívül azonban az utolsó időben olyan áramlatok is mutatkoz-

nak ezekben az országokban, amelyek az orosz politikával szemben való minden bizalmatlanság dacára a szovjetkormány alatt álló orosz területtel is fenn akarja tartani az összeköttetést. Ennek különösen gazdasági okai vannak, mert gazdasági tekintetben a keleti tengeri államok erősen függnék Oroszországtól. Ezekből az egymást kereztező tendenciákból még eddig semmiféle határozott irány nem tudott kibontakozni.

A BALKÁN-FÉLSZIGET

A Balkán-félszigeten a háború után sem szűntek meg azok az ellentétek, amelyek ezt a területet mindig Európa puszkaporos hordója gyanánt tüntették fel. Ezeket az ellentéteket nagyjában érintették az olaszok és franciák, a Balkánon észlelhető versengésének ismertetésével kapcsolatban.

A francia politikának főpillérei a Balkánon Jugoszlávia és Románia. Az olasz politikáé Albánia, Görögország és Törökország. Bolgárország még egyik irányban sem kötötte le magát.

Az ebből fakadó ellentéteket kiélesítik azok a belső érdekösszeütközések, amelyek az egyes balkán-államok között észlelhetők. *Jugoszlávia és Bolgárország* között Macedónia miatt áll fenn régi ellentét. A háború után Macedóniát Jugoszlávia kapta meg, de a macedónok folytonos zavargásokkal fenyegetik ezt a területet és a macedón mozgalmat bolgár területről irányítják. A bolgár-szerb ellentét végigvonul a világháborút megelőző évtizedek egész történetén. Bulgária a régi nagy-bolgár birodalom, Szerbia a régi nagy-szerb biro-

dalom feltámasztására törekedett. Mindkettő úgy ítélte meg a helyzetet, hogy Macedónia birodalma az, amely belőlük Nagy-Bulgáriát, illetve Nagy-Szerbiát csinál. Az ügyesebbik politikát a szerbek folytatták, akik céljukat — ezidő szerint — el is érték.

Albánia Jugoszlávia részére azért fontos, mert ez a kis ország az Adria keleti partjainak egy részén terül el és nem közömbös Jugoszláviára nézve, hogy ott az ő befolyása érvényesül-e vagy a vele szemben álló olasz politika befolyása. Jugoszlávia és Görögország között a szaloniki-i kikötő használatát illető kérdésekben állnak fenn ellentétek. Jugoszláviának számolnia kell azzal, hogy Olaszországgal való háborús bonyodalmak esetében az adriai tengeri kikötők el fognak előle záratni. Ezért fontos rá nézve, hogy meglegyen a lehetősége arra, hogy a görög birtokban lévő Szalonikin keresztül kaphasson segítséget hadianyagokban, aminek lehetőségét azonban Görögország eddig nem adta meg Jugoszláviának.

Romániát Bolgárországtól a Dobrudzsának román kézre kerültél választja el.

BEFEJEZÉS

Az elmondottakban csak igen vázlatos képét adtuk azoknak a viszonyoknak, amelyeknek megismerése az európai külpolitika szempontjából fontos. Teljesen figyelmen kívül hagytuk azoknak az országoknak külpolitikáját, melyek lazább kapcsolatban vannak a bennünket érdeklő kérdésekkel (Spanyolország, Belgium, Hollandia, Svájc, a skandináv államok, stb.),

továbbá a tengerentúli államokkal kapcsolatos kérdéseket, bár úgy Amerikának Európához való viszonya, mint az Amerikai Egyesült-Államok és Japán közötti viszony kérdése nem közömbös reánk nézve sem; nem mélyedtünk bele a külpolitika gazdasági rugóinak ismertetésébe, nem ismertettük az egyes államok belső viszonyait és a pártok elhelyezkedését sem, mely kérdések pedig a külpolitika szempontjából is állandó figyelmet követelnek; egyáltalában nem foglalkoztunk azzal a kérdéscsoporttal, amelyet a népszövetségi politika elnevezésével szoktunk megjelölni (kisebbségi kérdés, leszerelés, választott bíróságok és békéltető bizottságok ügye, nemzetközi együttműködés, stb.), pedig mindezen a területeken tiszta fogalmakra kell törekednünk, hogy a külpolitikai fejlődést szemmel tarthassuk és minden stádiumában helyesen megítélhessük. Főleg azonban nem foglalkoztunk a külpolitikai kérdések magyar szempontból való taglalásával és egyes kérdéseket, amelyek Magyarország külpolitikai helyzete szempontjából különösen fontosak, itt csak nagy általánosságban érintettük. Nem szabad tehát sohasem megfélekedezni e könyvecske olvasásánál arról, hogy az abban foglaltak a külpolitikai kérdéseknek csakis egy viszonylag keskeny szegmentumát kívánták megvilágítani.